

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

پنجابی نکھار

ادب خزینے دی مکمل شرح ☆ یارہویں جماعت لئی

لکھاری دے حالات

ت۔ تسبیح پھیری تے دل ناں پھریا کیہ لیناں تسبیح پڑھ کے ہو
علم پڑھیا تے ادب ناں سکھیا کیہ لیناں علم نوں پڑھ کے ہو
چلے کئے تے کجھ ناں کھنیا کیہ لیناں چلیاں وڑکے ہو
جاگ بناں ددھ ناں جمدے باہو بھانویں لال ہوون۔ کرکڑکے ہو
(سلطان باہو)



PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

مولوی محمد سعید

مولوی محمد سعید ضلع سیالکوٹ دے اک پنڈ کلاس والا دے ریہن والے سن۔ اوہناں نے دینی تعلیم اپنے پنڈ دے اک عالم مولوی عبدالحی ہورائ کو لوں حاصل کیتی۔ اوہ اپنے دور دے قرآن تے حدیث دے بہت وڈے عالم سن۔ مولوی محمد سعید اوہناں دے خاص شاگرداں وچوں سن۔ مولوی محمد سعید ہورائ دے دل وچ نبی پاک دے عشق دے جذبے نے جوت چگائی، جہد نتیجہ سیرت دی اک دلکش تے پُر تاثیر کتاب دی صورت وچ نکلیا۔ اوہدا عنوان سی ”صلی اللہ علیہ وسلم“۔ لکھاری نے ایس کتاب وچ کدھرے کدھرے مکالماتی انداز دی اختیار کیتا اے۔ ایہدے نال قاری دی کتاب نال دلچسپی و دھ جاندی اے۔

مولوی محمد سعید نثر بڑی سادہ تے عام فہم جی لکھدے سن۔ تاں جے گھٹ پڑھے لکھے تے پنڈ ولوگ دی آسانی نال سمجھ لین۔ اس کتاب و انصاف وچ جیہڑا حصہ شامل اے اوہ واقعہ معراج اُتے مشتمل اے۔ اسلوب بڑا سدا سادہ اے۔ پُر خلوص تے پیار بھرے جذباں وچ ڈبیا ہویا اے۔ نہ کوئی گل گنجلد اراے تے نہ عربی فارسی دے مولے مولے لفظ درتے گئے نیں۔

محمد آصف خان

حیاتی: محمد آصف خان نے پنجابی ادب وچ تنقید تے تحقیق دے حوالے نال بڑا معتبر کم کیتا اے۔ اوہ ضلع جالندھر (مشرقی پنجاب) دے اک پنڈ ”بستی دانشمندان“ وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دی تاریخ پیدائش 29 نومبر 1929ء اے۔ ایہناں دے والد محمد عبداللہ خاں سن۔ 1947ء وچ آصف خان ہجرت کر کے پاکستان آ گئے۔ کچھ چر ضلع شیخوپورہ وچ قیام کرن دے بعد لاہور آ وے۔

تعلیم: میٹرک دا امتحان پنجاب یونیورسٹی توں پاس کیتا۔ ایم اے تک تعلیم پرائیوٹ طور تے جاری رکھی۔ 1956ء وچ ادبی سفر شروع کیتا۔

درس و تدریس: لاہور وچ پنجابی مجلس بنی تے اوہ دے سیکرٹری مقرر ہوئے۔ 1960ء وچ اک مہینہ وار رسالہ ”پنجابی ادب“ جاری کیتا۔ اوہ 1970ء تک چلایا۔ 1971ء وچ پنجاب یونیورسٹی دا شعبہ پنجابی قائم ہویا۔ 1975ء وچ محمد آصف خان ہوری بطور نیکچر ار شعبہ پنجابی نال وابستہ ہو گئے۔ 1977ء وچ ایس شعبے نوں چھڈ دتا کیوں جے اوہ پنجابی زبان تے ادب دی ترقی لئی جیہڑیاں مخلصانہ کوششاں کر رہے سن اوہناں دی راہ وچ ”بھاریاں بھاریاں رکاوٹاں“ سن۔ ایس دے بعد اوہ پاکستان پنجابی ادبی بورڈ دے سیکرٹری مقرر ہو گئے۔ بورڈ ولوں ”پنجابی ادب“ ناں واسہ مانی رسالہ نکلتا شروع ہویا تے آصف خان ہورائ نوں اوہدا ایڈیٹر مقرر کیتا گیا۔ 17 مارچ 2000ء نوں محمد آصف خان ہوری وفات پا گئے۔ اس ویلے تک ”پنجابی ادب“ پوری پابندی نال چھپدا رہیا۔

لکھتیاں: محمد آصف خان ہورائ دیاں کوششاں نال پنجابی ادبی بورڈ ولوں کافی اچھیاں کتاباں چھپیاں۔ خود اوہناں دیاں تنقیدی تے تحقیقی انداز دیاں ایہہ کتاباں منظر عام اُتے آئیاں:

- | | | |
|---------------------------|---------------------------|-----------------------|
| 1- جنگ ہند پنجاب | 2- آکھیاں بافریدنے | 3- احمد خان کھل |
| 4- ہیر و دمور | 5- بک سنگ | 6- آکھیاں بلھے شاہ نے |
| 7- کن لیکھا (تنویر بخاری) | 8- مڈھلی لفظاں (شرکت نال) | 9- سندھی ادب |

ایہناں توں علاوہ اوہناں نے دوہور لکھاریاں نال مل کے پنجابی افسانیاں دا اک انتخاب ”اجوکی کہانی“ دے عنوان نال شائع کیتا۔ محمد آصف خان ہوری نویں پنجابی ادب وچ اپنے معیاری علمی کم پاروں اک خاص پیمانہ رکھدے سن۔ اوہناں نوں پنجابی لسانیات اُتے اک سند دا درجہ حاصل سی۔ اوہ پنجابی توں علاوہ انگریزی، سندھی، فارسی تے سنسکرت دی جان دے سن۔ بڑی شستہ تے پُر وقار علمی زبان لکھدے سن۔ ایف اے دے پنجابی نصاب وچ اوہناں دا مضمون ”پنجابی زبان دی کہانی“ شامل اے۔ اوہ خاص طور تے پرکھ تے پڑچول اُتے لکھدے رہے۔ اوہناں دا تحریر دا انداز سادہ ہوند اے۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

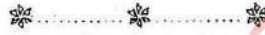
ڈاکٹر مہر عبدالحق

حیاتی: ڈاکٹر مہر عبدالحق یکم جون 1915ء کو ضلع مظفر گڑھ وچ پیدا ہوئے۔ مقامی سکول توں ای میٹرک تک تعلیم حاصل کیتی۔ 1932ء وچ ایس ای کالج بہاولپور توں ایف اے پاس کرن توں بعد ایمرن کالج ملتان توں بی اے پاس کیا۔ 1950ء وچ پنجاب یونیورسٹی توں ایم اے اردو دا امتحان پاس کیا۔ 1957ء وچ ”ملتی زبان اور اس کا اردو سے تعلق“ دے عنوان اتے تحقیقی مقالہ لکھ کے پی ایچ ڈی دی ڈگری حاصل کیتی۔ ڈاکٹر صاحب 1995ء وچ وفات پا گئے۔ تدریس دے پیشے نال ملی وابستگی رہی۔ علم تے ادب دے سچے شیدائی سن۔

لکھتاں: اوہناں نے قرآن مجید تے قصیدہ بردہ شریف داسرائیکی وچ ترجمہ کیا۔ علامہ اقبال دی مشہور شعری تخلیق ”جاوید نامہ“ نوں منظوم سرائیکی روپ دتا۔ خوب غلام فرید یاں کانیاں دی ترتیب دتیاں۔ ایس توں دکھ اوہناں دیاں تن ہور کتاباں نیں:

- 1- مئے گل فام
- 2- نور جمالی
- 3- قرآن مجید کا فلسفہ تعلیم

مہر عبدالحق ہوراں نوں علامہ اقبال مولوی محمد شفیع تے رئیس الاحرار سید عطاء اللہ بخاری ورگے عالماں فاضلاں کولوں دی علمی فیض حاصل کرن دا موقع ملیا۔ ڈاکٹر صاحب بڑی سلیس تے رواں پنجابی نثر لکھدے سن۔ بڑے سادہ اسلوب نال گل ذہن نشین کرا دیندے سن۔ فن تے فکر: ڈاکٹر مہر عبدالحق نے کھوج تے پرکھ اتے ڈھیر کم کیا ہے اوہ اک چنگے لسانی تحقیقی ماہر سن اوہناں دا انداز اسلوب بڑا سادہ سی اوہ مختلف زبانوں دے جانونی۔ جہاں وچ عربی فارسی اور اردو شامل نیں۔



ڈاکٹر محمد باقر

حیاتی: ڈاکٹر محمد باقر ملک حکیم دین ہوراں دے گھر فیصل آباد دے نیڑے دے اک پنڈ وچ 4 اپریل 1910ء نوں پیدا ہوئے۔ 1925ء وچ گورنمنٹ ہائی سکول گوجرانوالہ توں میٹرک دا امتحان پاس کیا۔ انٹر کالج گجرات توں ایف اے تے ایس ای کالج بہاولپور توں بی اے کیا۔ 1930ء وچ اردو فاضل تے 1931ء وچ منشی فاضل دے امتحان پاس کیے۔ 1933ء وچ ایم اے فارسی تے ایم او ایل دیاں ڈگریاں حاصل کیتیاں۔ ڈاکٹر محمد باقر ہوراں پی ایچ ڈی لندن توں کیتی۔ تعلیم توں بعد تدریس دا پیشہ اختیار کر لیا۔ مختلف کالجوں وچ فارسی تے اردو پڑھان دے بعد پنجاب یونیورسٹی اور مختلف کالج دے شعبہ فارسی نال وابستہ ہو گئے۔ کئی سال تک یونیورسٹی اور مختلف کالج دے پرنسپل وی رہے۔

ڈاکٹر محمد باقر کئی ملکی تے غیر ملکی علمی ادبی تنظیمیں دے ممبر تے عہدیدار رہے۔ 1957ء وچ اوہ پنجابی ادبی اکیڈمی دے چیئرمین بنے تے ایس ادارے دے وچ پنجابی دیاں کئی اہم کتاباں چھپوایاں۔ ایف اے دے پنجابی اصناف دی کتاب وچ ڈاکٹر صاحب دی جیہڑی لکھت ”پاکستان بن گیا اے“ شائع اے اوہ دراصل اوہناں دے ناول ”مہٹھ“ دا اک باب اے۔ ایہ ناول پاکستان بن توں پہلاں تے بعد دی سماجی تے تہذیبی زندگی دی بہت اچھی تصویر کشی کردا اے۔ ڈاکٹر صاحب بہت شستہ پنجابی زبان لکھن والے سن۔ ناول دے ہر کردار دی گفتگو اوہدے اپنے سماجی مرتبے دے عین مطابق اے۔ قاری دی دلچسپی کدھرے وی نہیں ٹھدی۔ ناول دا انجام ایہ اے۔ اوہدے وچ دسیا گیا اے کہ کیوں پاکستان بن دے فوراً بعد ای لوک کھوہا کھوہی وچ پے گئے تے نظراں توں اوہ مقاصد کم کر بیٹھے جیہناں دی خاطر لکھاں بندے شہید تے مہاجر ہو گئے سن۔ ایہ ناول اک مکمل ناول اے جیہڑا سائنوں تاریخ بارے دس پاؤندا اے کہ پاکستان بن توں پہلاں تے بعد وچ کیہو جئے حالات سن باقر ہوراں نے ایہدے وچ بڑی سادہ تے سؤنی زبان ورتی اے وطن نال محبت دا موضوع آکڑواں اے۔ ڈاکٹر باقر 7 اپریل 1993ء نوں اپنے خالق و مالک نال جا ملے۔

اشفاق احمد

حیاتی: اشفاق احمد اردو تے پنجابی دے اک نامور ڈرامہ نگار تے افسانہ نگار نیں۔ اوہ 22 اگست 1925ء نوں بھارتی پنجاب دے ضلع فیروز پور وچ مکمر دے مقام تے پیدا ہوئے۔ ایف اے تک تعلیم فیروز پور وچ حاصل کیتی۔ بی اے وچ سن جدوں پاکستان بن گیا۔ ایہ ہجرت کر کے پاکستان آ گئے۔ گورنمنٹ کالج لاہور توں بی اے کیا تے ایتھوں ای ایم اے دا وی امتحان پاس کر لیا۔ ملازمت دا آغاز دیال سنگھ کالج لاہور توں بطور ٹیچر کر

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

ہوا۔ 1953ء وچ اٹلی دی روم یونیورسٹی وچ اردو دے پروفیسر مقرر ہوئے۔ روم توں کچھ ریڈیو پروگرام دی کیٹے۔ وطن واپس آئے تے بھرپور ادبی زندگی شروع کیتی۔ اک لے عرصے تک مرکزی اردو بورڈ (موجودہ اردو سائنس بورڈ) دے ڈائریکٹر رہے۔ ”داستان گو“ دے ناں اک ادبی رسالہ وی کڈھدے رہے۔

لکھتاں: اشفاق احمد ہوراں نے اردو افسانہ لکھ کے بہت شہرت کھٹی۔ اوہناں دا افسانہ ”گڈریا“ اردو ادب دا اک زندہ رہن والا افسانہ اے۔ اوہناں نے ریڈیو تے ٹیلی ویژن لئی کئی ڈرامہ سیریل وی لکھے۔ جہاں وچوں اک محبت سو افسانے آپے برج لاہور دے تے ٹاپلی تھلے نوں بہت شہرت ملی۔ اشفاق احمد دیاں کتاباں ایہہ نیں:

”ایک محبت سو افسانے“ اُچلے پھول، تو تا کہانی، کارواں سرائے، شہر آرزو، ٹاپلی تھلے، سفر در سفر، حیرت کدہ تے قلعه کہانی۔“

فکر تے فن: اشفاق احمد ہوراں پنجابی وچ نظماں وی لکھیاں نیں۔ ایہناں دا مجموعہ ”کھٹیاوٹیا“ اے۔ اشفاق احمد دیاں لکھتاں وچ روحانی خوشبو رچی بسی ہوندی اے۔ اوہ انسانی ذات دے کچھ ایسے کچھ بے نقاب کردے نیں، جینہاں ول عام زندگی وچ کدے گھٹ ای توجہ گئی ہوندی اے۔ اوہناں دے ڈراماں دے کردار اپنے سماجی مرتبے مطابق مکالمے بولدے نیں۔ اشفاق احمد بڑی سخیست تے دلکش زبان لکھدے نیں۔ پینڈ وراثت دیاں تصویراں: اوہناں دیاں افسانیاں وچ پینڈ وراثت دے چلدے پھر دے نمونے نظریں آؤندے نیں۔ پنڈاں دی حیاتی کلچر ہر شے نوں اپنی لکھت وچ سمو لیندے نیں۔

زبان و بیان: زبان و بیان وچ ٹھیکہ پنجابی ورتی اے۔

وطن نال محبت: اوہناں دیاں لکھتاں وچ دھرتی نال محبت دا جذبہ بھریا ہویا اے۔ ٹاپلی تھلے اوہ اک ثبوت اے۔

بشیر حسین ناظم

حیاتی: بشیر حسین ناظم 20 اکتوبر 1932ء نوں گوجرانوالہ دے محلے ”بخت والا“ وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دے والد صاحب داناں غلام حسین سی۔ ذات چوہان اے تے میاں اکھواندے نیں۔ ایہناں ابتدائی تعلیم شری پور شریف توں حاصل کیتی۔ 1953ء وچ میٹرک دا امتحان پاس کرن توں بعد لاہور آئے تے اسٹے کارپوریشن وچ ملازم ہو گئے۔ ایس دے بعد ای ایہناں ایم اے پنجابی، ایم اے فارسی، ایم اے اسلامیات، ایم او ایل تے فنی فاضل دے امتحان پاس کیٹے۔ لاہور وچ اوہناں نوں مولانا محمد لطیف، مولانا بشیر احمد قریشی تے مولانا محمد الدین کلیم درگے بزرگاں دی صحبت توں علمی فیض اٹھان دا موقع ملیا۔

لکھتاں: اوہناں نے بہت سارے تنقیدی تے تحقیقی مضمون لکھے۔ پنجابی وچ ایہناں دی کتاب ”ابدی آوازاں“ اے۔ اولیائے ملتان تے حکایات سچ بخش وی ایہناں دیاں کتاباں نیں۔ اک شعری مجموعہ ”نکھ“ اے۔ بشیر حسین ناظم نوں قدرت نے خوش الحانی نال وی نوازیہا ہویا سی۔ اقبال دا کلام بڑے پُر سوز لہجے تے شیریں ترنم نال پڑھ کے سناں دے تے سنن والیاں دے دل موہ لیندے۔

فن تے فکر: بشیر حسین ناظم دا انداز تحریر سادہ اوہناں دیاں بہتیاں لکھتاں اردو نیں بلکہ پنجابی وچ اوہناں دی نثر وچ لکھی کوئی شے نہیں، کھوج پاروں پتا لگدا اے کہ تصوف اوہناں دا خاص موضوع سی۔ بشیر حسین ناظم فوت ہو چکے نیں۔

محمد منشا یاد

حیاتی: قلمی ناں منشا یاد اے پر اصل ناں محمد منشا اے۔ نذیر علی بھٹی ہوراں دے فرزند نیں۔ 5 ستمبر 1937ء نوں ضلع شیخوپورہ دے اک پنڈ وچ پیدا ہوئے۔ ایم بی ہائی سکول حافظ آباد توں میٹرک دا امتحان پاس کرن توں بعد انجینئرنگ سکول رسول توں ڈپلومہ حاصل کیا۔ 1967ء وچ ایم اے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

اردو تے 1972ء وچ ایم اے پنجابی دے امتحان پاس کیے۔ کپٹل ڈیولپمنٹ اتھارٹی اسلام آباد وچ ملازم ہو گئے۔ تے اتھوں افسر اعلیٰ شکایت دے عہدے توں ریٹائر ہوئے۔

لکھتال: منشا یاد ہوزاں دی شہرت بطور اردو افسانہ نگار اے۔ ہن تک اوہناں دے کئی افسانوی مجموعے چھپ چکے نیں جیویں:

- 1- بند مٹھی میں جگنو
- 2- ماس اور مٹی
- 3- خلا اندر خلا
- 4- وقت سمندر
- 5- درخت آدمی

اوہناں دے پنجابی افسانیاں دا مجموعہ ”وگدا پانی“ چھپ چکیا اے۔ ماہنامہ ”لہراں“ نے اوہناں دی شخصیت تے فکر و فن بارے اک بھر دا نمبر دی چھاپا اے جیہدے وچ ملک بھر دے ادیبوں نے نقادانہ انداز توں خراج عقیدت پیش کیا اے۔

فن تے فکر: منشا یاد کہانی کاری دے فن دا ڈونگھا شعور رکھدے نیں۔ اوہ اج دے بندے دیاں داخلی تے خارجی الجھناں نوں بڑی خوبصورتی نال کہانی دا روپ دیندے نیں۔ اوہناں نے بہت ساریاں کہانیاں علامتی انداز دیاں وی لکھیاں نیں۔

نویکلا انداز: اوہناں دی کہانی دی ستر سب توں نویکلی ہوندی اے۔ چھیتی نال کہانی دی تہہ تک نہیں پہنچیا جاسکدا۔ بہر حال اوہناں کول لکھن دا اپنا اک وکھرا اسلوب پایا جاند اے۔

علامتی انداز: اوہناں دیاں کہانیاں سادہ تے عام فہم ہونداں نیں علامتاں وی اوہناں اپنے آلے دوالے توں لیا ہویاں نیں جیہڑیاں اوہناں نے لکھیاں۔ اوہ اک منفرد کہانی کار دے طور تے اپنی اک شناخت بنان وچ کامیاب ہو چکے نیں۔

وطن نال محبت: اوہناں دیاں لکھتال وچ دیس دے پیار دی خوشبو رچی ہوئی اے۔

ارشدمیر

حیاتی: ارشدمیر داپورا ناں ارشد حسین اے اوہ 6 جون 1932ء نوں لاہور وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دے والد دا ناں میر عطاء محمد سی جیہڑے ٹھیکیداری کردے سن۔ میر عطاء محمد تے اوہناں دے دڈ وڈ پرے کشمیر توں ہجرت کر کے گوجرانوالہ آئے سن۔ میر عطاء محمد نے اچھے آکے تحریک پاکستان وچ حصہ لیا تے گوجرانوالہ جنرل کونسل دے علاوہ میونسپل کمیٹی گوجرانوالہ دے رکن وی رہے سن۔

ارشدمیر ہوراں نے بی اے تیکر تعلیم گوجرانوالہ توں حاصل کیتی فیر پنجاب یونیورسٹی توں 1956ء وچ لاء دا امتحان پاس کیا۔ تعلیم دے دوران سیاست وچ وی حصہ لیندے رہے۔ اسلامیہ کالج گوجرانوالہ دی سٹوڈنٹس یونین دے جنرل سیکرٹری تے صدر رہے۔ لاء کالج سٹوڈنٹس یونین دے وی صدر منتخب ہوئے۔ جدوں اوہناں نے ایل ایل بی کر لیا تے گوجرانوالہ جا کے وکالت شروع کردتی تے چھیتی ای اوہناں نے گوجرانوالہ وچ اپنا ناں پیدا کر لیا۔ 1992ء نوں وفات پا گئے۔

لکھتال: ارشدمیر ہوراں نوں لکھن دا شوق 1951ء وچ شروع ہویا جدوں اوہناں نے کچھ مضمون تے انشائیے لکھے جیہڑے لوکاں نے بہت پسند کیے فیر لکھن دا سلسلہ شروع ہو گیا۔ اردو وچ اوہناں دے مضموناں دا اک مجموعہ ”دغل در معقولات“ تے ”دوجا“ ”موڈ“ ”چھپ چکیا اے۔“ پنجابی وچ اک مجموعہ ”چونہڑاں“ تے ”دوجا“ ”چونہڑیاں“ ”چھپیا اے۔“

مزاح نگاری: ارشدمیر ہوری اک ہنس کھ تے ملنسار بندے سن۔ اج دے دکھی دور وچ جے کوئی بندہ پل دو پل لٹی کسے دے چہرے تے رونق لیاؤندا اے تے اوہ بندہ واقعی ڈاکم کر رہیا اے۔ دراصل مزاح دے پچھے گہریاں سوچاں تے رمزاں لکھیاں ہونداں نیں۔

حقیقت نگاری: ارشدمیر نکلیاں نکلیاں گلاں وچ وڈیاں وڈیاں حقیقتاں بیان کر جاندے نیں۔ اوہناں دا کمال ایہہ اے کہ اوہ لکھدیاں لکھدیاں گلاں گلاں وچ مزاح لہ لیندے نیں۔ ارشدمیر ہوری حیاتی دیاں کمزوریاں دا مذاق اڑاندے نیں تے لوکاں نوں اوہناں دیاں کمزوریاں تے خامیاں اُتے کھل کے ہنس دا موقع دیندے نیں۔

ٹھیکہ پنجابی: ارشدمیر ہوری ٹھیکہ پنجابی دی سوتلی ورتوں کردے نیں۔ اوہناں دی لکھت وچ ساڈے پنڈاں تھانواں دے بولے جاوے والے لفظ

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

محاورے تے اکھاں چوکی تعداد وچ ملدے نیں۔ ارشد میر نے ٹھیٹھ پنجابی نوں اپنیاں لکھتاں وچ ہمیشہ ہمیشہ لئی سانجھ دتا اے ورنہ اصل پنجابی نوایاں سماجی تبدیلیاں وچ اکا غائب ای ہوندی جارہی ہے۔
اکھاناں دی ورتوں: اوہناں اپنے انشائیاں نوں نکھارن لئی اکھاں دی ورتے نیں۔

پروفیسر محمد اسلم

حیاتی: پروفیسر محمد اسلم پچھوں پھلور ضلع جالندھر (بھارت) دے رہن والے سن۔ اوہ 28 نومبر 1932ء نوں چودھری طفیل محمد ہوراں دے گھر پیدا ہوئے۔ ابتدائی تعلیم پھلور توں ای حاصل کیتی۔ تقسیم دے ہنگامے دے دوران لاہور آ گئے تے پنجاب یونیورسٹی توں ایم اے تاریخ دا امتحان پاس کرن توں بعد انگلینڈ چلے گئے۔ ڈرہم یونیورسٹی توں علوم اسلامیہ تے عربی وچ بی اے آرز کیا۔ مانچسٹر یونیورسٹی توں ایم اے فارسی تے کیمبرج یونیورسٹی توں مشرقی علوم وچ ایم لٹ دیاں ڈگریاں حاصل کیتیاں۔ انج اوہناں نے علم تاریخ وچ کمال دستگاہ حاصل کر لئی۔

لکھتاں: پروفیسر محمد اسلم 1967ء وچ پنجاب یونیورسٹی دے شعبہ تاریخ وچ بطور لیکچرار تعینات ہو گئے۔ اوہناں دے ہن تک بے شمار تحقیقی مقالے چھپ چکے نیں۔ اوہناں دیاں علمی تے تاریخی کتاباں وچ تن کتاباں قابل ذکر نیں اک ”دین الہی اور اس کا پس منظر“، دوجی ”سرمایہ عمر“ تیسری ”رائے احمد خاں کھل“۔ ایہہ تیسری کتاب پنجابی وچ لکھی۔ ایہدے وچ اوہناں جنگ آزادی دے ایس عظیم مجاہد دے حالات زندگی تے کارنامیاں نوں بیان کیتا اے۔

پروفیسر محمد اسلم دا اصل میدان تاریخ اے۔ ایس حوالے نال اوہناں نے بہت کجھ لکھیا اے۔ ”وارث شاہ دے عہد دے سیاسی حالات“ عنوان دا مقالہ اوہناں دی تاریخ دے گہرے مطالعہ دا پتہ دیندا اے۔
فن تے فکر: پنجابی وچ پروفیسر ہوراں دیاں پنجابی لکھتاں بُتیاں نیں اے صرف اک کتاب اے جمید اسلوب عام فہم تے ساوہ اے ہتھتیاں توں نیرے ہو کے لکھیا اے۔

عبدالجمید سالک

حیاتی: اصل ناں عبدالجمیدی پر ادبی تے صحافتی دنیا وچ عبدالجمید سالک دے ناں نال شہرت ملی۔ 13 دسمبر 1894ء نوں بٹالہ ضلع گورداسپور (بھارت) وچ پیدا ہوئے۔ والد دا ناں غلام قادر سی۔ 1906ء وچ پٹھانکوٹ توں مڈل داٹے 1911ء وچ مشن ہائی سکول بٹالہ توں میٹرک دا امتحان پاس کیا۔ 1912ء وچ ویاہ ہو گیا تے گھر گریہستی دے معاملیاں وچ رجبہ گئے۔ ریلوے اکاؤنٹ آفس لاہور وچ نوکری اختیار کیتی پر چھیتی ای پچھان پرت گئے تے تدریس دے پیشے نال وابستہ ہو گئے۔

ادبی خدمتاں: سالک نوں صحافت و اشوق مڈھوں سی۔ چنانچہ پٹھانکوٹ توں اک رسالہ ”فانوس خیال“ جاری کیا۔ لاہور آئے تے ”پھلواڑی“ تے ”تہذیب نسواں“ ورگے مشہور رسالیاں دے ایڈیٹر مقرر ہو گئے۔ ایس دے بعد مولانا ظفر علی خان دے اخبار ”زمیندار“ وچ آ گئے۔ اتھجے ای مولانا غلام رسول مہر نال ملاقات ہوئی۔ مولانا ظفر علی خان نال اختلاف ہو گیا تے ”زمیندار“ چھڈ کے اپنا اخبار ”انقلاب“ کڈھ لیا۔ ایس اخبار نے مسلماناں دے سیاسی معاشی تے تعلیمی حقوق واسطے کافی آواز اٹھائی۔ پاکستان بن مگروں ایہہ اخبار زیادہ دیر چل نہ سکیا۔ 1951ء وچ ڈاکٹر فقیر محمد فقیر نے لاہور توں رسالہ ”پنجابی“ جاری کینا تے جمید سالک نوں وی نال مجلس ادارت وچ شامل کر لیا۔ ایس طرح جمید سالک پنجابی لکھن لگ پئے۔ جمید سالک نے جہڑے پنجابی مضمون لکھے اوہ بڑے ای شہرے تے بدل ہوندے سن۔ اردو و انگن ای اوہناں دا قلم پنجابی وچ وی رواں ہو گیا۔ جمید نے پنجابی نوں اوہدا جائز مقام دوآن واسطے جنگی بھلی آواز بلند کیتی۔ جمید دیاں لکھتاں نوں اوہناں دے بیٹے ڈاکٹر عبدالسلام خورشید ہوراں نے ”سالک تے پنجابی ادب“ دے ناں نال مرتب کر دتا۔ جمید سالک دی ہڈی ”سرگدشت“ اردو دے سوانحی ادب وچ اچا مقام رکھدی اے۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

فن تے فکر: سالک نے پنجابی وچ عام فہم تے سادہ زبان ورتی اے ایہدی سبھ تو ڈی خوبی ایہہ وے کہ سانوں ایہہ وے وچ اخلاقیات دا درس لہجہ اے۔ اوہناں دا انداز بیاں ہلکا پھلکا اے۔

ڈاکٹر سید اختر جعفری

حیاتی: ڈاکٹر سید اختر جعفری ہوراں دا اصل ناں سید اختر امان جعفری اے۔ مشرقی پنجاب دی ریاست کپورتھلہ وچ سید غلام قادر ہوراں دے گھر 20 دسمبر 1934ء نوں پیدا ہوئے۔ اوہنے ای اوہناں نے مڈھلی تعلیم حاصل کیتی۔ تقسیم توں بعد اپنے خاندان نال لاہور آکے آباد ہو گئے۔ 1958ء وچ اورینٹل کالج پنجاب یونیورسٹی توں ایم اے اردو دا امتحان پاس کر کے گورنمنٹ کالج ڈیرہ غازی خان وچ لیکچرار مقرر ہوئے۔ اختر ہوراں 1962ء وچ ایم اے فارسی تے 1974ء وچ ایم اے پنجابی دا امتحان پاس کیا۔ ڈاکٹر صاحب کالجیاں وچ پڑھاندے رہے۔ چار سال تک پنجاب یونیورسٹی دے شعبہ پنجابی وچ وی لیکچرر دیندے رہے۔

ڈاکٹر جعفری ہوراں حضرت میاں محمد بخش دی حیاتی تے فکر فن بارے تحقیقی مقالہ لکھ کے پنجاب یونیورسٹی توں پی ایچ ڈی دی ڈگری حاصل کیتی۔ آخری دور وچ گورنمنٹ کالج باغیانہ تے ایف سی کالج وچ صدر شعبہ رہے۔

لکھتاں: 1994ء وچ ریٹائر ہو گئے۔ ڈاکٹر صاحب نے پنجابی وچ چار کتاباں لکھیاں نیں:

1- ویردے 2- سوچ وچار 3- نویں زاویے 4- بابائے پنجابی

5- ادبی پرچھانواں

ڈاکٹر صاحب درسی نوعیت و علمی کم بہت اچھا انجام دیندے نیں۔ اوہ ایس معاملے وچ اک پختہ مشق قلم کار نیں۔ ”نویں زاویے“ تے ”بابائے پنجابی“..... ڈاکٹر فقیر محمد فقیر آتے اوہناں نوں انعامات دی ملے نیں۔ اہل اودہ شعبہ پنجابی اورینٹل کالج وچ وزٹنگ پروفیسر وے طور تے لیکچرر وے رہے نیں۔

فن تے فکر: ڈاکٹر ہوریں پنجابی لئی تنقید تے تحقیق دیاں کئی لکھتاں لکھیاں نیں۔ اوہناں دا اسلوب بیاں سادہ و عام فہم اے سید اختر جعفری ہوراں دی اک خوبی ایہہ وی اے کہ اوہناں پنجابی ادب اے اوہناں پکھاں آتے لکھیا جس ول کسے ہور لکھاری دا دھیان نہیں گیا سی۔

ڈاکٹر ناصر بلوچ

حیاتی: اصل ناں ناصر محاس اے پر ادبی حلقیاں وچ ناصر بلوچ دے ناں نال پھانے جاندے نیں۔ یکم فروری 1952ء نوں موضع تیزی تحصیل نور پور ضلع خوشاب وچ غلام عابد خان بلوچ دے گھر پیدا ہوئے۔ مڈھلی تعلیم سرگودھا توں حاصل کیتی۔ پنجاب یونیورسٹی توں ایم اے اردو تے ایم اے پنجابی دے امتحان پاس کیے۔ تدریس نوں پیشہ بنایا۔ انجمن گورنمنٹ سائنس کالج لاہور وچ اردو دے استاد نیں۔ ناصر بلوچ ڈرامہ نگار وی نیں تے کہانی کار وی۔

لکھتاں: شاعری وچ اوہناں دا نظمیں دا مجموعہ ”چنناں تے سد“ 1977ء وچ چھپیا سی۔ اردو شعری مجموعہ ”دشت رائیگاں“ 1998ء وچ شائع ہویا۔ کہانیاں دا مجموعہ اے ”سچیاں اکھاں والے“۔ ناصر بلوچ ہوراں ریڈیو تے ٹی وی واسطے بہت سارے ڈرامے لکھے نیں جیہڑے بہت مقبول ہوئے۔

فن تے فکر: ناصر بلوچ دیاں کہانیاں ساڈی معاشرتی زندگی دے تناظر وچ ای تخلیق ہونداں نیں۔ اوہ بڑے خوبصورت ڈھنگ نال معاشرے دے کوچ تے خوبصورتی نوں اجاگر کردے نیں۔ ایف اے دے نصاب وچ شامل اوہناں دی کہانی ”ان ڈھے روگ“ ماحول دی آلودگی توں پیدا ہون والیاں بیماریاں تے خرابیاں دی عکاسی کردی اے۔ ناصر بلوچ ہوری کہانی دے بچ وضم انج باندے نیں کہ پڑھن والا کہانی وچ ڈب جاند ا

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

اے۔ اوہ اک انسان دوست قلمکار نہیں۔ اوہناں دیاں کہانیاں ایسے جذبے دیاں بڑی کچی نمائندگی کردیاں نیں۔ خالص ارج دی زبان وی اوہ بڑی سہولت نال لکھ لیندے نیں۔

میاں محمد بخش

(لیصل آباد بورڈ 2015، 2016، لاہور بورڈ 2016، سرگودھا بورڈ 2016ء)

حیاتی: سیف الملوک ورگی عظیم شعری داستان دے خالق میاں محمد بخش 1830ء وچ آزاد کشمیر دے علاقے کھڑی شریف دے پنڈ چک ٹھاکرہ وچ پیدا ہوئے۔ آپ دے والد میاں شمس الدین قادری حضرت پیرے شاہ غازی قلندر المعروف پیر دمڑی والا دے گدی نشین سن۔
مڈھلی تعلیم: حضرت میاں محمد بخش نے ابتدائی تعلیم اپنے گھر توں ای حاصل کیتی۔ فیر سوال شریف دی دینی درسگاہ وچ اپنے دڈے بھرا دے نال داخل ہوئے۔ اتجھے اوہناں فقہ، منطق، حدیث تے تفسیر دی تعلیم حاصل کیتی۔ ظاہری علماں دی تعلیم مکمل کرن دے بعد آپ نوں کسے ایچھے ہادی دی تلاش ہوئی جیہڑا روحانی تربیت کرے۔ حضرت پیرے شاہ غازی نے خواب وچ اشارہ دتا کہ گلروڑی (میرپور) دے سائیں غلام محمد دے ہتھ اتے بیعت کرلو۔ چنانچہ میان محمد بخش نے سائیں ہوراں دی بیعت کر کے امتاں دار روحانی فیض حاصل کیتا۔
میاں محمد بخش نے ساری حیاتی دیاہ نہیں کیتا۔ آپ نوں اللہ والیاں دی صحبت وچ بیٹھنا تے ذکر الہی وچ مصروف رہنا پسندی۔ کسے امیر دڈیرے دے بوجے تے کدے نہ گئے۔ 21 جنوری 1907ء نوں شام ویلے آپ دنیا توں رخصت ہو گئے تے حضرت پیرے شاہ غازی قلندر دے مزار اقدس دے نیڑے ای آپ نوں آخری آرامگاہ نصیب ہوئی۔ آپ نے شاعری دیاں ستاراں دے قریب کتاباں لکھیاں۔ مثلاً قصہ نئی خواص خاں، قصہ مرزا صاحبان، قصہ شاہ منصور ہدایت المسلمین، قصہ سوئی مینوال، قصہ رسولیہ، قصہ شیخ صنعاں، قصہ شیریں فرہاد، قصہ میراں، گلزار فقیر، نیرنگ عشق (فارسی توں ترجمہ) تے تذکرہ مہمئی (فارسی) پر سب توں دودھ مقبولیت سیف الملوک نوں ملی۔ ایہدا اصل ناں مشہور سفر عشق اے۔
فن تے فکری ویرا: حضرت میاں محمد بخش نے ایہناں قصیاں دے پردے وچ دراصل اعلیٰ انسانی قدراں دی ترجمانی کیتی اے۔ آپ دایاں بڑا پُرموز تے پُر تاثیر اے۔ موسیقیت، روانی تے فنی چٹکتی ولوں سیف الملوک پنجابی شعری ادب دا اک نادر تخلیقی شاہکار اے۔ آپ دے بے شمار شعر ہر وقت پنجابیاں دیاں زبانان اُتے ریہندے نیں۔ فرماندے نیں:

لوئے لوئے بھرلے کڑیے جے تہہ بھانڈا بھرتا
شام پکی بن شام محمد گھر جاندی نیں ڈرنا!
دُشمن مرے تے خوشی نہ کرے بچاں دی مرجانا
ڈمگرتے دن گیا محمد اوڑک نوں ڈب جانا
آپ مکالوں خالی اس قصیں کوئی مکان نہ خالی
ہر ویلے ہر چیز محمد رکھدا بست سہیلی!

اخلاقی تربیت: سیف الملوک اک داستان ای نہیں اے۔ سگوں ایہدے وچ میاں محمد بھٹن دا اخلاقی سبق وی سمجھ اے۔

دنیاوی بے شہائی: دنیاوی کوئی بے سدا نہیں رہندی۔ ایس گل لوں میاں صاحب انجہان کردے نیں!

سدا نہ ہالیں ہلہل بولے سدا نہ ہارے بہاراں
سدا نہ ماسے حسن جوانی سدا نہ محبت پاراں
دُمریہ اظہار: میاں صاحب نے عشق حقیقی نوں عشق مہادی وی صورت وچ بیان کیتا اے آپ اپنے دمریہ اظہار ہارے فرماندے نیں!
ہات مہادی رمر حقانی دن وناں دی کاٹھی

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

سفرِ عشق کتاب بنائی سیف چھپی وچ لائی

حفظِ تائب

حیاتی: اصل ناں عبدالحفیظ اے۔ ادبی دنیا وچ اوہ حفیظ تائب دے ناں توں پہچانے جانے لے۔ 14 فروری 1931ء نوں گوجرانوالہ دے اک پنڈ احمد گرو وچ پیدا ہوئے۔ والد صاحب دا ناں حاجی چراغ دین اے۔ حفیظ تائب ہوراں دا گھرانہ احمد گرو وچ مذہبی تے علمی درجہ رکھدا اے۔ تائب ہوراں نے مذہبی تعلیم احمد گرو وچ حاصل کیتی۔ میٹرک دا امتحان 1947ء وچ پاس کرن توں بعد گجرات چلے گئے۔ ایسٹون اوہناں نے ایف ایس سی دا امتحان پاس کیتا۔ بعض ذاتی مجبوریات ہتھوں تعلیم چھڈ کے واپڈا دے محکمے وچ ملازم ہونا پے گیا۔ ملازمت دے دوران اوہناں نے بی اے تے ایم اے پنجابی تے ایم اے اردو دے امتحان پاس کیتے۔ ملازمت دے دوران اوہناں دا پنجاب دے مختلف شہراں دے وچ تقرر ہويا۔ 25 ورہے ایہہ ملازمت کرن توں بعد ریٹائرمنٹ لے لی۔

درس تے تدریس: 1978ء وچ مستقل طور تے پنجاب یونیورسٹی دے شعبہ پنجابی دے استاد مقرر ہوئے ایس طرح اوہناں دے اندر دی اوہ علمی ادبی سک جیہڑی لڑکپن توں بے چین دل نوں لگی ہوئی سی پنجاب یونیورسٹی آ کے اوس نوں اک ٹھہراؤ مل گیا۔ 1977ء وچ حج دی سعادت وی نصیب ہوئی۔

فن تے فکر: حفیظ تائب پنجابی تے اردو دے عظیم نعت گوئیں۔ اوہناں دیاں پنجابی نعتاں دا مجموعہ 1978ء وچ ”سک متراں دی“ دے ناں توں چھپ گیا ایس توں علاوہ اوہناں دے تنقیدی مضموناں دا مجموعہ ”پن جھان“ وی چھپیا۔ حفیظ تائب ہوراں نے اپنے استاد پیر فضل گجراتی ہوراں دی وفات توں بعد اوہناں دیاں نعتاں نوں اک تھاں اکٹھا کر کے 1981ء وچ ”قطعی تارا“ دے ناں توں شائع کروایا۔ ”پنجابی نعت“ دے ناں توں 1981ء وچ نعتاں دا اک انتخاب وی شائع کروایا۔ جیہڑا واقعی اک قابل تحسین کارنامہ اے۔ پنجابی مجموعہ کلام توں علاوہ اردو نعتاں دا مجموعہ ”صلو علیہ وآلہ“ نوں پاکستان رائٹرز گلڈ ولوں انعام مل چکیا ہے۔ دوجا مجموعہ ”وسلمو تسلیما“ وی چھپ گیا اے۔

عشق دا جذبہ: حفیظ تائب ہوراں دی نعت گوئی وچ عشق دا جذبہ ساہنوں زوراں اتے نظر آؤندا اے جس دا اظہار اوہ انج کردے نیں:

دل	خوشیاں	دے	جنگل	میلے	دے
غم			☆		
کھڑیاں	صدق	صفا	دیاں	کھلیاں	
مہکایاں	دل	دیاں	سجیاں	مگھیاں	

اوہناں دیاں نعتاں وچ انج دی اسلامی دنیا دے وی دکھ درد سائے ہوئے نیں۔ اوہ اک ہاشعور فنکار نیں۔ اوہ مسلماناں ولوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی ہار گاو وچ عرض گزار کے رحمت تے کرم دی نظر دے طالب ہوندے نیں۔

سکھ	دالیا	نظر	کرم	دی	انج	ہر	کھیا	ہندہ
سے	تدیری	دے	پالیاں	وچ	ظہرو	ظہرو	پچا	سکھوا

حضرت بابا فرید گنج شکر رحمۃ اللہ علیہ

(دہلی 2013ء تا 2018ء گوجرانوالہ 2018ء)

حیاتی: حضرت بابا فرید برصغیر وچ سلسلہ چشتیہ دے تیسرے دے بزرگ تے پنجابی دے پہلے باقاعدہ شاعر نیں۔ بابا فرید 1188ء وچ نصیب گنجیوالہ والے طبع ملتان وچ پیدا ہوئے۔ ملتان دی اک مسیت وچ مولانا منہاج الدین ترمذی گولوں عربی فارسی تے قرآن حدیث دی تعلیم مکمل

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

کیتی۔ عمر دے اٹھا ہوں سال وچ حضرت خواجہ قطب الدین بختیار کاکی دے ہتھ اتے بیعت کر کے سلسلہ چشتیہ نال تعلق جوڑیا۔ ہور تعلیم حاصل کرن لئی قندھار، بغداد، ایران تے بخارا دی سیریاحت کیتی تے دؤے دؤے مشائخ کولوں روحانی فیض پایا۔ اخیر ملتان پرت آئے۔ حضرت بختیار کاکی دی خدمت وچ حاضری دتی تے کجھ عرصہ مرشد دی ہدایت مطابق ہانسی وچ وی مقیم رہے۔

شیخ دی وفات مگروں دلی پہنچے۔ مرشد دی وصیت دے مطابق اوہناں دا خرقہ عصائے نعلین وغیرہ سب چیزاں آپ نوں دتیاں گئیاں۔ آپ نے اجودھن (موجودہ پاکستان) وچ ڈیرالایا۔ اوس ویلے ایہہ جنگلی علاقہ سی۔ آل دوالے دیاں ان پڑھ تے اکھڑ قوماں نے بہت ستایا پر آپ نے دل نہ ہاریا۔ اخیر اوہناں دی محبت دا ایہہ کرشمہ سی کہ اوہ ای قومیاں ہولی ہولی اسلام دل مائل ہو گئیاں۔ سلطان شمس الدین التمش دی آپ دا معتقد سی۔ سلطان ناصر الدین محمود نے پاکستان پہنچ کے حاضری دتی۔ اپنے سپہ سالار لغ خان دے ہتھ نقد نذرانے تے چار پنڈاں دی جاگیر دا فرمان بھیجیا۔ شیخ نے نقد رقم تے مسکیناں وچ فوراً ونڈ دتی پر جاگیر وصول کرن توں معذوری ظاہر کیتی۔ لغ خان نے آپ توں متاثر ہو کے آپ دے ہتھ اتے بیعت کر لئی۔ لغ خان دے خلوص نوں ویکھ کے حضرت بابا فرید نے اوس نوں بادشاہ بنن دی بشارت دتی ایہو لغ خان بعد وچ سلطان غیاث الدین بلبن دے نال دلی دے تخت اتے بیٹھا۔

وفات: حضرت بابا فرید 1265ء وچ اہلس دنیا توں کناراہ کر گئے آپ دے مریداں وچوں حضرت نظام الدین اولیاء علاؤ الدین صابر حضرت بدر الدین اسحاق تے جمال الدین ہانسوی دے نال بڑے نمایاں نیں۔

فن تے فکر: حضرت بابا فرید عربی تے فارسی دے اچے درجے دے عالم سن۔ اوس ویلے ایہناں زبانوں دی سرکار و لوں سرپرستی دی ہو رہی سی پر باباجی نے پنجابی نوں ذریعہ اظہار بنا کے عوام نال اپنے مضبوط رشتے دا ثبوت دتا۔ آپ دے اشلوکاں دی زبان نرم دھیمی تے سہمی اے۔ سادگی تے خلوص نال رچی ہوئی زبان پڑھن سنن والیاں دے دلاں وچ بے اختیار اثر آؤندی اے۔ فرماندے نیں:

فریدا خاک نہ نندے خاکوں جیڈ نہ کوہ
جیوندیاں پیراں تھلے مویاں آہر ہوہ

☆
کوک فریدا کوک جیوں راکھا جوار
جب لگ ٹانڈا نہ گرے تب لگ کوک پکار
بابا صاحب مولویاں دا گمن دو جیاں دے عملاں اتے تنقید کرن دی بجائے اپنے آپ دا احتساب کردے نیں:
فریدا بے نمازا کتیا ایہہ نہ بھلی ریت
کدی چل نہ آہوں پنچے وقت مسیت

☆
فریدا میں نوں مار کے میج کر بھلی کر کے سمد
بھرے خزانے رب دے جو بھادے سو لک

باباجی دا کلام سکھان دی مذہبی کتاب "آدی گرنٹھ وچ دی شامل اے"۔ اوہناں دے کلام دے آگڑوں اچھ ایہہ نیں:
آخرت دی فکر: بابا فرید اپنی شاعری راہیں بندے نوں آخرت دی فکر کراؤندے ندیں کیوں بے اصل حیاتی آخرت دی اے ایس لئی بندیاں
"کوٹھے عمارتاں جہاں مرضی اسار لے آخر وچ کم نہیں آؤنا۔"

فریدا کوٹھے منڈپ باڑیاں اسار دے بھی گئے
کوڑا سودا کر گئے گوریاں آپے

اوہناں دے شلوکاں وچ جیہڑا بار بار موت دا تصور کھائی دیندا اے اوہ دے وچ دنیاوی غرضیاں پچھے سنن والیاں واسطے نصیہاں۔

"فرید روٹی میری کاٹھ دی لادن میری بکھ
جہاں کھادی چو پڑی کھنے سہن گے دکھ

تصوف: بابا ہوریں اپنے شلوکاں راہیں نماز روزہ زکوٰۃ تے حج نوں ادا کرن دا درس دیندے نیں تے آکھدے نیں:

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

فریدا بے نمازا کتیا ایہ نہ بھلی ریت
کدی چل نہ آیوں پنچے وقت میت

فلسفہ وحدت الوجود: اوہناں نوں ہر شے وچ اپنے محبوب دا ظہور دکھائی دیندا اے۔ آکھدے نیں:

فریدا خالق خلق میں خلق دے رب مانہ

مندا کس نوں آکھے جاں تہ بن کوئی نانہ

عاجزی تے انکساری: اوہ بندے نوں آکھدے نیں کہ اپنے رب کو لوں عاجزی تے انکساری نال منگ:

فریدا میں توں مار کے منج کر بکلی کر کے مٹ
بھرے خزانے رب دے جو بھاوے سو لٹ

شاہ حسینؒ

(ساہیوال پور 2016، سرگودھا پور 2016، فیصل آباد پور 2012، 2016ء)

حیاتی: شاہ حسین 1539ء وچ شیخ عثمان دے گھر نکسالی دروازہ (لاہور) وچ پیدا ہوئے۔ آپ دے دادا داناں جس رائے سی۔ اوہ ہندوؤں مسلمان ہوئے سن۔ آپ ذات دے ڈھڈی راجپوت سن پر پچھے دے اعتبار نال جولاہیاں دا کم کردے سن۔ مڈھلی تعلیم اپنے والد دی چھتر چھانویں حاصل کیتی۔ فیر نکسالی دروازے دی وڈی میت دے مولوی ابو بکر ہوراں دی خدمت وچ آپ نوں تعلیم حاصل کرن لئی بھیج دتا گیا۔ اوہ شاہ حسین نے قرآن مجید حفظ کیتا۔ صوفیانہ تربیت واسطے چند یوت دے حضرت بہلول دریائی دے تھہ اتے بیعت کیتی اوہناں دی آگوائی وچ روحانی منزلاں طے کیتیاں۔ روزانہ فجر ویلے حضرت داتا گنج بخشؒ دے دروازے تے حاضری دیندے۔ بہتیاں راتاں راوی دے کنڈھے ذکر وچ لگھ جانداں سن۔

اک دیہاڑے اپنے ویلے دے مشہور بزرگ حضرت شیخ سعد اللہ ہوراں کو لوں تفسیر پڑھ رہے سن جدوں ایس آیت اتے پچھے:

”وما الحیوة الدنيا الا لہوا ولعب“ استاد نے معنیاں اتے چائن پایا تے سن دیاں سار شاہ حسین اتے

سرستی دی کیفیت طاری ہو گئی چھال مار کے مستوں باہر آ گئے فیر دوبارہ اوہ تھے نہیں گئے۔ واڈھی مجھ دو نوں صفا چٹ

ہو گئے۔ گاؤں و جاؤں والیاں نال رل گئے۔ دراصل ایہ سارا عمل بے معنی نہیں سی۔ استاد دے سامنے پٹھیاں اوس ویلے

دراصل حیاتی دی ساری کھید دے پچھے کار فرما مشیت دار از کھل گیا سی اوہناں دی ساری ہستی اتے ربی پیارا بنیاں کو جھا گیا

کہ فیر سارے اصول ضابطے تے طور طریقے دھرے دے دھرے رہ گئے۔ ایہ منزل دراصل بڑیاں ریاضتاں وچوں لکھن

دے بعد ساکال نوں نصیب ہوندا اے۔ شاہ حسین نوں تھوڑے چرو وچ ای ایہ منزل لہ گئی تے اوہ بے دے جے ہو گئے

شرعی طور طریقیاں توں کدھرے اگے نکل گئے ہر شے بھل گئے تے اکو رب دی ذات ای سامنے رہ گئی ایس سرستی وچ

بھاسی اوہ چندے رہے تے بھاسی شراب دے پیالے تھہ وچ لئی پھرے ایہ بس اک ملا متی چال سی لوکاں توں ذرا دور

ہو گئے پر رب دے اپنے نیڑے ہو گئے کہ جتھے فرمایا:

کہے حسین فقیر نماں میں تاہیں سبھ توں“

شاہ حسین تے مادھولال: شاہ حسین دے سامنے باہمنان دامنڈا مادھو آمانہ چت لگدا سی اوہدی من مؤمنی صورت دل وچ اجہی اتری کہ اوہدے

بنان والے نال ہور پیار ودھ گیا۔ لوکاں نے طعنے مہنے دتے پر شاہ حسین نے پچھاناں چھڈیا۔ مادھو دی رمز پا گیا تے اسلام دی راہ اتے آ گیا

1599ء وچ جدوں ایس کوڑی دنیا توں اکھاں پھیریاں تے اک زمانہ اوہناں دی بزرگی تے ڈیائی دا قائل ہو چکیا سی مادھولال آپ دا خلیفہ سی۔

اوہدے حوالے نال آپ نوں مادھولال حسین کہیا جاندا اے۔

علامت نگاری: شاہ حسین جولاءے طے نال تعلق رکھدے سن اوہناں دی شاعری وچ اوہناں ایس پٹھے دے حوالے نال علامتی نظام دتا ایں۔

لامتی فرقے نال تعلق: شاہ حسین دا تعلق لامتی فرقے نال سی۔ ایس لئی اوہناں دی شاعری وچ لامتی رنگ پایا جاندا اے۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

وحدت الوجود: ادھناں دی شاعری وچ وحدت الوجود دارنگ پر سوبھا نظریں آؤندا اے ادھناں نوں ہر شے وچ رب دے نظارے دکھائی دیندے نیں۔

ربا میرے حال دا محرم توں
اندر توں باہر توں روم روم وچ توں
فن تے فکر: شاہ حسین اک صوفی شاعر سن ادھناں نے تخلیقی اظہار لئی کافیاں کہیاں ادھناں وچ بلا دی موسیقیت تے نغمگی اے پڑھدیاں پڑھدیاں بندے استے مستی طاری ہو جاندی اے۔ انسان کائنات خدا موت خیر تے شر بارے بہت ساریاں ہتھیاں کھل دیاں لکیاں جاندیاں نیں۔ ہر شعر وچ جذبے دی سچائی بڑی سادگی نال بھری ہوئی اے۔ رلی پیاراں تانیاں والے۔
شاہ حسین دالچہ درد نال بھریا اے۔ وہ بڑے مٹھے جے ڈھنگ نال ہتھیاں توں پردے چکدے لگے جاندے نیں۔
عاجزی و انکساری: جولا ہے طبع نال تعلق سی ایس لئی ادھناں دے کلام وچ عاجزی تے مسکینی بے اندازا اے۔ بلکہ ایہی دل سوزی تے انکسار شاید ای کے ہور صوفی شاعر وچ ہودے۔

نی سیو اسیں نیناں دے آکھے لگے
جہاں پاک نگاہاں ہوئیاں سے کہیں نہ جانے مٹھے

حضرت سلطان باہو

(ساہیوال پور 2016ء، فیصل آباد پور 2014ء)

سلطان العارفین حضرت سلطان باہو دے والد داناں بازید محمد سی۔ ایہناں داسلمہ نسب حضرت علی نال جاملد اے۔ ایس خاندان دے بزرگ واقعہ کربلا دے بعد عرب توں ایران فیہرات خراسان توں ہوندے ہوئے سون سیکس دے علاقے وچ آ آباد ہوئے۔ حضرت باہو دے والد مغل بادشاہ شاہجہان دے مصدرا سن۔ اوہ بڑے ای متقی تے حافظ قرآن سن۔ ادھناں دی بہادری اتے انعام دے طور تے شاہجہان نے ادھناں نوں شہر کوٹ دے نیڑے اک جاگیر دتی ہوئی سی۔

پیدائش: حضرت باہو 1631ء وچ پیدا ہوئے۔ والدہ داناں بی بی راستی سی۔ ادھناں ای ایہناں داناں ”باہو“ رکھیا۔ آپ جمہاندرد ولی سن۔ کافر لوک ادھناں و انورانی چہرہ دیکھ کے کلمہ پڑھ لیندے سن۔ ادھناں دی والدہ نے اجمی تربیت کیتی کہ آپ نوں باقاعدہ کسے مدرسے وچ جان دی لوڑ ای نہیں پئی۔ حضرت سلطان باہو پہلاں پھل دریاے راوی دے کنڈھے تے آباد اک پنڈ گڑھ بغداد دے اک بزرگ حضرت حبیب اللہ قادری دے مرید ہو گئے۔ بعد وچ اک ہور روحانی پیشوا سید عبدالرحمن دہلوی داپلہ پھڑ لیا۔ حضرت باہو داتعلق قادری سلسلے نال سی۔ آپ دا وصال 1697ء وچ ہويا۔ آپ وامزاراج دی عقیدتمندال لئی اک مینارہ نور اے۔ محرم وچ آپ داعرس ہوندا اے۔

فن تے فکر: حضرت سلطان باہو نے صوفیانہ مسئلیاں اتے اک سو چالی کتاباں لکھیاں جہاں وچوں ہن تک صرف چالی دریافت ہوئیاں نیں۔ ایہ سب فارسی وچ نیں۔ پنجابی وچ آپ دا کلام سی حرفی دی شکل وچ اے۔ ایہہ چار چار مصرعیاں دا بند ہوندا اے ہر مصرع اک ٹال اک حرف نال شروع ہوندا اے۔

وحدت الوجود: آپ دے کلام وچ الہی پیار دا اک ٹھاٹھاں ماردا سمندر اے۔ اک لفظ عشق دے جذبے وچ ڈبیا ہویا اے۔ آپ دے ہر مصرعے ”ہو“ دالفظ آؤندا اے جیہڑا سنن والیاں اتے اک خاص روحانی سرشاری طاری کرویندا اے۔ آپ فقر دی تعریف کردے نیں:-

اندر ہو تے باہر ہو و ت باہو کنھہ کھیندا ہو
جیتے ہو کرے روشنائی اونھوں چھوڑ اندھیرا ویندا ہو

مرشد و تصور: اپنے مرشد نال محبت دا رنج اظہار کردے نیں کہ اوہی مثال کے ہور لٹریچر وچ نہیں ملدی۔

الف اللہ چنے دی بوٹی مرشد من میرے وچ لائی ہو

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

نفی اثبات دا پانی لمیا ہر رگے ہر جانی ہو
اندر بوئی مشک مچایا جاں پھلن پر آئی ہو
جیوے مرشد کامل باہو جیس ایہہ بوئی لائی ہو

سوز و درد: حضرت سلطان باہو دے کلام وچ سوز تے مستی انسان دی اے۔ پڑھن سنن والے دادل دنیاوی الانشاں تے ہوساں توں دھوتا جاندا اے۔ روح وچ اک ترف جاگ پیندی اے۔

دنیاوی شہائی: آپ دے کلام دا اک خاص فکری کچھ دنیاوی بھر پور مذمت دا اے۔ آپ دنیا دے کچھ کتیاں وانگ پھرن والیاں دنیا داراں دی وی منڈیا کر دے نیں تے اوہناں عالماں اتے وی سخت تنقید کر دے نیں جیہڑے امیراں وزیراں دے دروازاں اتے ہنگتیاں وانگن جاندے نیں۔ اوہناں نوں خوش کرن لئی دین نوں بدلن توں وی نہیں مڑدے۔ فرماندے نیں:

ادھی لعنت دنیا تائیں تے ساری دنیا داراں ہو
جیس راہ صاحب دے خرچ نہ کیتی لین غضب دیاں ماراں ہو
پیوواں کولوں پتر کہاوے بھٹھ دنیا مکاراں ہو
جہاں ترک دنیا دی کیتی باہو پاسین باغ بہاراں ہو

آپ دل دی دنیا دے سارے معاملے جان دے نیں۔ صوفیاں داراستہ ای اندر جھاتی پان دا ہوندا اے۔ جیہڑا بندہ اپنے آپ توں واقف ہو گیا اوہ مراد پا گیا۔ چنانچہ آپ دی انسان نوں اندر جھاتی پان دی تلقین کر دے نیں۔

دل دریا سمندروں ڈوٹھ کون دلاں دیاں جانے ہو
وچے بیڑے وچے بھیڑے وچ ونجھ مہانے ہو
چوداں طبق دے دے اندر تنبو وانگن تانے ہو
جو دل دا محرم ہووے باہو سو ای رب پچھانے ہو

شاہ مراد

شاہ مراد دی اک صوفی شاعر سن۔ اوہناں دا تعلق اورنگ زیب عالمگیر دے دور نال اے۔ ضلع چکوال دے اک پنڈ خانپور وچ قاضی جان محمد ہوریاں دے گھر پیدا ہوئے۔ خاندانی لحاظ نال آپ صدیقی قریشی سن تے روحانی سلسلے قادریہ نال تعلق سی۔ 1114 ہجری/1702 عیسوی وچ آپ وفات پا گئے تے تکیہ شاہ مراد وچ ای آخری آرام گاہ نصیب ہوئی۔

شاہ مراد بیک وقت فارسی اردو تے پنجابی وچ شاعری کر دے سن۔ پنجابی وچ اوہناں چار بیٹے دوہڑے ستوارے باراں ماہ تے ہور دو جیاں صنعان نوں اختیار کیتا۔ اوہناں نے اردو تے پنجابی وچ غزلاں لکھیاں نیں۔ پنجابی وچ آپ نوں پہلا غزل گو مٹھیا جاندا اے۔ ایس توں علاوہ ابیات شاہ مراد چرخہ تے نور نامہ دی اوہناں دیاں لکھتاں دیاں جاندیاں نیں۔

شاہ مراد اک صوفی انسان سن۔ اوہناں دی شاعری عرفانی مضموناں نال بھری ہوئی اے۔ سوز گداز تے عشق و مستی دے جذباں نے اوہناں دی شاعری لوں تا شیر نال بھر پور کر دتا اے۔

دل دنیا دے ہر کوئی جانے پر نام سائیں دا ہے دم دم
کوئی قاضی کوئی ملا مفتی شاہ مراد خدا ہے دم دم

☆
جس گھر گیاں نہ ہووے آدر اُس گھر پھیرا پاؤں کیا
جس مہری (عورت) دج مہر نہ ہووے اُس سنگ پریت لگان کیا

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

علی حیدر ملتانی

حیاتی: علی حیدر پنجابی دی کلاسیکی صوفیانہ شاعری دے اک سرکڑھویں شاعر نیں۔ وارث شاہ تے بلھے شاہ دے ہم زمانہ نیں تے اوہناں دا لکھن ای پنجاب دی عزت، شان تے وقار نوں برباد کرن والیاں دے خلاف داج بلند کر دے نیں۔ 1690ء وچ چوتراہ قاضیاں ضلع ٹوبہ ٹیک سنگھ وچ پیدا ہوئے والد داناں شیخ محمد امین سی اوہ خواجہ فخر الدین دہلوی دے مریدن۔

مڈھلی تعلیم: مڈھلی تعلیم والد صاحب توں حاصل کیتی بعد وچ اپنے ویلے دے اچ پدھر دے عالماں کولوں علمی فیض پایا۔ اپنے مرشد توں روحانی دولت کمائی۔

وفات: 1777ء وچ وفات پائی تے موضع قاضیاں دی مٹی وچ ای پروہ پوش ہو گئے۔ ملتان وچ دی رہندے رہے۔ ایس لئی آپ نوں علی حیدر ملتانی دی آکھیا جاندا اے۔

فن تے فکر: آپ نے ”سی حرفیاں“ لکھیاں۔ قصہ ”ہیر رانجھا“ دی ایسے صنف وچ لکھیا۔ آپ دے ”دوہڑے“ ہن تیکر پنجابیاں دے دلاں وچ وسدے نیں۔

تصوف دارنگ: آپ دی شاعری تصوف دی خوشبو وچ ڈبی ہوئی اے۔ حقیقت دا مضمون مجاز دے رنگ وچ پُر تاثیر زبان وچ پیش کرن وچ علی حیدر اک بے مثل شاعر نیں۔ اوہناں کول جمال پرستی اپنے پورے جوبن اتے نظر آؤندی اے۔ سوز تے درد اک اک لفظ توں ڈھلدا اے موسیقی دیاں مدھرتاناں پڑھن والے نوں اپنی پلیٹ وچ لے لیندیاں میں لفظاں دا تال میل غضب دا بناندے نیں:

غریب نمازنی گولی! رانجھے دے دست دکائیاں میں!!
رانجھا منہیں نوں چار لیاوے تاں بڑکاں مٹ مدھائیاں میں
نیموں تے تہڈے ناؤں دی عزت نہیں تاں کوئی نمایاں میں
اوگن دی گن جے وے حیدر جے رانجن من بھائیاں میں

☆

ت: تلووار نگہ نیناں دی اُتے پکاں تیر خدیگ دے نی
مورچے بنھن پنپیاں دے غزے تیر تنگ دے نی
ایہہ ایرانی نادر ظالم کو ہندے مول نہ سنگدے نی
میرے دل دی دئی لٹی حیدر ہن ہور کیہ کیہ ساتھوں منگدے نی
فطری منظران دی تصویر کشی دی کردے نیں تے عشق دے بے کنار جذبات نوں تمثیلی رنگ وچ بیان کر کے دلاں وچ قیامتاں برپا کر دیندے نیں۔ پنجاب دی لوک ثقافت اوہناں دی شاعری وچ رچی مچی اے۔ دیس پیار دا جذبہ دی انتہاں دا اے۔

ش: شوق جہاں تن یار دا سی سوئی جان دے راہ حبیب دے نوں
جہاں وچ تاں درد نہ اک رتی کیہ جانن قدر طیب دے نوں
جہاں عشق دی لذت نہ چھٹی سوئی روندے وقت نصیب دے نوں
اوتھے میں جیہیاں کئی لکھ وے حیدر کون کچھدا نام غریب دے نوں

✽.....✽.....✽

سید بلھے شاہ

(لاہور بورڈ 2016ء، گوجرانوالہ بورڈ 2016ء)

حیاتی: سید بلھے شاہ دا قادری شطاری سلسلہ تصوف تال تعلق اے۔ چودہ واسطیاں تال حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی تال شجرہ نسب جاملد اے۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

ہوداد "اچ گیلانیاں" دے رہن والے سن۔ والد صاحب سید سخی شاہ محمد درویش اچ شریف نوں چھڈ کے پہلاں ملکوال تے بعد وچ موضع پانڈو کے آوے۔ اوہ تے مسجد دے امام بنے۔ بلے شاہ 1680ء وچ پیدا ہوئے۔ والدین نے ناں عبداللہ رکھیا پر بعد وچ بلے شاہ دے ناں توں جانے پچھانے گئے۔

پہلی تعلیم: مسجد کوٹ قصور وچ آپ نے مولانا غلام مرتضیٰ قصوری توں تعلیم حاصل کیتی۔ فارسی تے عربی دیاں مشہور کتاباں پڑھیاں۔ آپ مرشد دی تلاش وچ لاہور آئے۔ اتھے اوس ویلے حضرت عنایت شاہ قادری شطاری باغبانی داکم کر دے سن۔ اوہناں دے ہتھ اتے بیعت کیتی۔ شاہ عنایت نوں دی آپ نال ڈوٹھنسی محبت سی۔ چنانچہ خاص توجہ نال اپنے مرید نوں روحانی کامیابیاں نال نواز دتا۔

حضرت عنایت قادری اراکین سن تے حضرت بلے شاہ سید سن۔ ایس لئی عزیزاں رشتے داراں طے وی دتے کہ آپ سید ہو کے اراکین دے ہتھ اتے بیعت کیوں کیتی آپ دا جواب سی:

بلے	شاہ	دی	سنو	حکایت
ہادی	پھڑیا	ہوئی		ہدایت
میرا	سائیں			عنایت
اوہو	لنگھاوے			پار

عصری شعور: ایہ اوہ ویلا سی جدوں دلی دے تخت اتے سازشاں دے جال کھلے ہوئے سن۔ پنجاب نوں سکھ طاقت نے زخم زخم کر دتا سی۔ پہلاں نادر شاہ فیروز احمد شاہ ابدالی دے حملیاں نے ایس زمین نوں مدھول دتا۔ ظلم تے جبر عام سی۔ فرماندے نیں:

مونہ	بارھویں	صدی	پاریا
سانوں	آمل	یار	پیاریا
در	کھلا	عذاب	دا
برا	حال	پنجاب	دا

موسیقی: بلے شاہ نے کافیاں دے علاوہ بارہاں ماہ دی لکھے۔ اوہناں دی شاعری وچ موسیقی مٹھلی ہوئی اے۔

بلھا	شوہ	بن	کوئی	ناہیں
اچھے	اوہے	دوہیں	جہانیں	
سنجھل	سنجھل	قدم	نکائیں	
فیر	آدن	دوہی	وار	نہیں

فلسفہ وحدت الوجود: بلے شاہ فلسفہ وحدۃ الوجود نوں من والے صوفی شاعر سن۔ ظاہر داری تے ریا کاری دے سخت خلاف سن۔ آپ دے دور وچ وجودی فلسفے نوں مٹنا بہت اوکھا سی لیکن آپ نے بڑی بے باکی نال ایس فلسفے دا اعلان کیتا۔ بلے شاہ دی شاعری وچ جذبات دا ہڑائے جیہڑا پڑھن والے نوں اپنے نال بہا کے لے جاندا اے۔ اوہناں دے کول ڈوٹھنسی شعور اے۔ اوہ صوفی وی سن تے آ لے دوا لے دے حالات توں پوری طرح باخبر وی سن۔ اوہناں نے کافی دی صنف نوں شاہ حسین دے بعد اک نواں رنگ دتا۔

وفات: آپ 1757ء وچ اپنے خالق حقیقی نال جا ملے تے قصور وچ ای دفن ہوئے۔ آپ اپنی اک کافی وچ فرماندے نیں:

نیکھے	شاہ	اساں	مرتا	ناہیں
مگور	پیا	کوئی	ہورا!!	

عملاں دی تلقین: آپ دی شاعری وچ عمل دی راہ دکھائی گئی اے۔ آپ دی آواز بے پناہ درد تے خلوص وچ ڈلی ہوئی اے۔ پیکے گھر رہیں والی کڑی نوں داج تیار کرن دی نصیحت کر کے دراصل سادہ سادہ نیک عملاں دا سہیا دیندے نیں۔

اٹھ	جاگ	گھراڑے	مار	نہیں
ایہہ	سون	تیرے	درکار	نہیں

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

توں ستیاں عمر ونجائی اے تیری ساعت نیڑے آئی اے
توں چرے تند نہ پائی اے کیہ کرسیں داچ تیار نہیں
اٹھ جاگ گھراڑے مار نہیں
ایہہ سون تیرے درکار نہیں

سید وارث شاہ

(پیدائش: 1722ء، وفات: 1798ء)

حیاتی: ہیرتے راجھے دے رومانی قصے نوں ہن تیکر تقریباً ڈھائی سو پنجابی شاعر بیان کر چکے نیں پر سب توں زیادہ شہرت وارث شاہ ہوراں نوں ملی
کیوں جے اوہناں دا بیان کرن دا ڈھنگ سب توں نوکھا اے۔ اوہ 1722ء وچ ضلع شیخوپورہ دے اک پنڈ جنڈیالہ شیر خان وچ پیدا ہوئے جس
دے بارے اوہ خود کہندے نیں:

”وارث شاہ وسنیک جنڈیالہ دے داتے شاگر دمخندوم قصوردا اے“

مڈھلی تعلیم: وارث شاہ دے والد داتاں قطب شاہ سی۔ وارث شاہ ہوراں نے مڈھلی تعلیم اپنے پنڈ وچوں حاصل کیتی فیر قصور چلے گئے۔ مشہور عالم دین
مخدوم حافظ غلام مرتضیٰ کولوں دینی تعلیم حاصل کیتی اپنے دور دے مروجہ علوم حدیث، تفسیر، فقہ، طب، نجوم، تاریخ تے دو جے مذہبی علماں اتے عبور حاصل
کیا۔ ایتھوں فارغ ہو کے پاکستان جا کے حضرت بابا فرید گنج شکر دے مزار اتے حاضری دتی۔ اوس ویلے دی گدی نشین روحانی شخصیت دے ہتھ اتے
بیعت کیتی فیر اپنے مرشد دی اجازت نال ”ملکہ ہانس“ آگئے اتھہ اک مسیت وچ امامت سنبھال لی۔ پاکستان جانے دے رستے سن۔ ایسے سفر وچ
ای ملکہ ہانس دی اک نیار بھاگ بھری دے زلف دے اسیر ہو گئے تے جدوں اوہ دے وچھوڑے نے ستایا تے ”ہیر“ ورگا شاہکار تخلیق کردتا ”ہیر“
1766ء وچ لکھی۔

وفات: وارث شاہ ہوراں 1798ء وچ وفات پائی۔ وفات ویلے آپ اپنے پنڈ جنڈیالہ شیر خان واپس آچکے سن تے اتھہ ای دُفن ہوئے۔ ہر
سال ”ہاڑھ“ دے مہینے وچ اتھہ اک بڑا وڈا میلہ لگدا اے جتھے رات نوں لوکی وکھریاں وکھریاں ٹولیاں بنا کے ”ہیر“ گاؤندے نیں۔
فن تے فکر: وارث شاہ بلاشبہ پنجابی دے سب توں وڈے شاعر نیں۔ اوہناں دا قصہ عشق مجازی دا خوبصورت مرقع اے۔ ایہہ قصہ باطنی طور تے بڑا
ڈومنگھا اے ایہہ اوس روح دے درلاپ نیں جیہڑی رب توں وچھڑ کے انسانی وجود دی سمیری کوٹھڑی وچ آقید ہوئی اے جس دے بارے بیان
کردے نیں۔

ہیر روح تے چاک قلبیت جانوں بالنا تھہ ایہہ ہیر بنایا اے
عصری شعور یا عہد دی عکاسی: ہیر ایویں قصہ ای نہیں دراصل اوس ویلے دے پنجاب دی سیاسی تے ثقافتی زندگی دی مکمل تصویر اے۔ انسانی
جذبات دی سچی ترجمانی اے۔ علم تے دانش دیاں ڈومنگھیاں رحزاں وی نیں تے مجازی عشق دیاں دل آویز جھلکیاں وی۔ ایہدی زبان سٹھی رس
بھری تے عام فہم اے۔ محاوریاں تے اکھاٹاں نال شگاری ہوئی اے۔ ایہو وجہ اے کہ پنجابی وچ سب توں زیادہ ایہہ قصہ ای مقبول اے۔ آپ
دے بے شمار شعر ہر ویلے پنجابیاں دیاں زباناں اتے رہندے نیں:

وارث شاہ اوہ سدا ای جیوندے نیں جہاں کیتیاں نیک کمائیاں نے

وارث شاہ ایہہ رب دیاں رب جانے وارث رد ہویا کہ قبول ہویا

جیہا کرے کوئی تہا وڈھ لے حکم وچ حدیث دے آیا ای

تدوں فوج ایمان دی نہس جاندی جدوں حرص تے طمع نے زور کیے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

وارث شاہ نہ عاداتاں جانداں میں بھانویں کیلے پوریاں پوریاں اوئے
عشق حقیقی: دراصل وارث شاہ ہوراں ایہو جے اعلیٰ اخلاقی سبق دین لئی ایہہ قصہ لکھیا اے۔ عشق حقیقی دی راہ دکن واسطے عشق مجازی دا ایہہ
خوبصورت قصہ لکھ کے اپنا ناں ہمیشہ زندہ رہین والیاں ہستیاں وچ شامل کروالیا۔ ادہ آپ دی آکھ دے نیں:

ایہہ روحِ قلوب دا ذکر سارا نال عقل دے میل ملایا ای
وارث شاہ میاں لوکاں سکھیاں نوں قصہ جوڑ ہشیار سنایا ای

ہاشم شاہ

حیاتی: ہاشم شاہ 1752ء وچ موضع جگد یوکلان تحصیل اجنالہ ضلع امرتسر وچ پیدا ہوئے۔ آپ دے والد دا ناں حاجی محمد شریف سی۔ جیہڑے اک
صوفی تے بڑے عالم فاضل بزرگ سن۔ اوہناں اپنی حیاتی وچ 40 حج کیئے سن۔

مڈھلی تعلیم: ہاشم شاہ نے مڈھلی تعلیم اپنے والد بزرگوار دے سائے تھلے حاصل کیتی۔ اچے عمر پندرہ سال ہوئی تے والد صاحب دی شفقت توں محروم
ہو گئے کچھ مدت قصور وچ تعلیم حاصل کرن دے بعد حکمت دے پیشے نال وابستہ ہو گئے۔ تصوف وچ ولایت دے اچے درجے اتے فائز سن۔ شخصیت
وچ درویشی تے فقیری کٹ کٹ کے بھری ہوئی سی۔ تن شادیاں کیتیاں۔ اک واری رنجیت سنگھ دا علاج کیتا تے اوس نے انعام دے طور تے
سیالکوٹ دے نیڑے ”تھرپال“ وچ جاگیر دے دتی۔

وفات: 1821ء وچ ایسے تھاں حیاتی داسفر پورا ہویا تے اتھے ای اوہناں دی آخری آرام گاہ بنی۔

فن تے فکر: ہاشم شاہ نے دوہڑیاں توں وکھ ”سسی پنوں“، ”سوئی مہینوال“، ”لیلیٰ مجنوں“ تے ”شیریں فرہاؤ دے قصے لکھے ہاشم شاہ دی شاعری دا
مرکزی مضمون عشق اے۔ ادہ ایس جذبے نوں کائنات دی اصل من دے نیں آپ صاحب حال صوفی بزرگ سن۔ ایس لئی آپ دی شاعری وچ اک
قدرتی قسم داسوز تے درد ملدا اے۔ پڑھن والا اوہناں دے کلام دی تاثیر وچ ڈب جاند اے۔ معرفت دیاں رمزاں اکھاں اکھ کھل دیاں جانداں
نیں۔ ہاشم شاہ دے قصے ”سسی“ نوں پنجابی وچ اوہو مقام حاصل اے جیہڑا پیر وارث شاہ دی ہیرو نوں حاصل اے۔ ہاشم شاہ دے قصے سسی پنوں
نوں بھتوں دھیری شہرت ملی۔ اوہناں دی شاعری پنجاب دی مخصوص رحلت توں ای پتھری اے۔ اوہناں دا قصہ ”سسی پنوں“ عاشقانہ جذبات دا
خالص ترین اظہار اے۔ انج گدا اے جیویں سسی تھلاں وچ نہیں دوڑ رہی بلکہ خود کھاری دیوانگی داسفر پیا کردا اے۔

ہاشم شاہ دے دوہڑے وی پنجاب والیاں دے دلاں وچ وسدے رہے نیں۔ زمانے دی بے ثباتی، آخرت دی فکر تے نیک عملوں دی
پریرنا ورگے موضوعاں نوں انج شعری چولا پواندے نیں کہ پڑھن والے دل تمام تمام لیندے نیں:

اکے	طور	بہار	نہ	رہندی	نہیں	اکے	طور	زماں
ہر	دن	چال	نہیں	لیلیٰ	نہیں	ہر	دم	جواں
رودن	سوگ	ہمیش	نہ	ہوے	نہیں	بت	بت	سہاناں
ہاشم	ہنہ	سکھیاں	ڈاراں	ایہہ	جگت	مسافر خانہ		

گل	تے	خار	پیدائش	اکے	باغ	چمن	دی	دونوں
اک	شب	عمر	گلاں	دی	اڈک	اے	خار	رہے
تھوڑا	رہین	قبول	پیارے	پر	گل	ہو	خار	نہ
ہاشم	آن	ملیں	گل	ہس	کے	بھانویں	اک	پل
						پاس	کھلوں	

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

خواجه غلام فریدؒ

حیاتی: خواجه غلام فرید 1241ھ/1845ء وچ خواجه خدا بخش دے گھر چاڑھاں شریف ریاست بہاولپور وچ پیدا ہوئے۔ اسنے ای چھ ربیع الثانی 1319ھ/24 جولائی 1901ء نوں وفات پائی۔

وڈ وڈیرے: اوہناں دے وڈ وڈیرے اسلامی لشکر نال عرب توں ٹھٹھ (سندھ) آئے۔ فیر سندھ توں ملتان آدے۔ تن پیڑھیاں دے بعد اوہناں مٹھن کوٹ ڈیرے لائے۔ سکھ راج سے بہاولپور دے نواب محمد صادق خان دی منت ساجت تے چاڑھاں آ گئے۔ خواجه صاحب دا گھرانہ اپنی بزرگی تے عظمت پاروں اچا مرتبہ رکھدا سی۔ چار سالوں دے کن جدوں والدہ وفات پا گئی۔ اٹھ سال عمر ہوئی تے والد دے سایہ شفقت توں محروم ہو گئے۔ ایس دے بعد وڈے بھرا خواجه فخر الدین عرف فخر جہاں نے اپنے دل دا چائن بنالیا۔ اوہناں دی نگرانی وچ ای آپ نے رکی تعلیم تے روحانی تربیت دیاں منزلاں طے کیتیاں۔

وفات: 28 سال عمری جدوں فخر جہاں دی وفات ہوئی مگروں گدی سانبھی عربی فارسی اردو سندھی تے مارواڑی زبانوں سکھیاں۔ انگریزی توں وی واقف سن۔

پشماں فخر الدین مٹھل دیاں تن من کینا پور
مگھول گھٹاں میں فخر جہاں توں جنت خور قصور
خواجه صاحب بڑے محبتی تے خلق والے بزرگ سن۔ زبان دے مٹھے تے جھ دے جی۔ لشکر چنگا کھلا ڈلہا سی۔ حج تے گئے تے اک سو ساتھیاں دا خرچ آپ نے برداشت کیتا۔ مزاج سادہ سی۔ عام طور تے ٹوپی کرتا تے چادر اوہناں دالباس ہوندا سی۔ شرعی اصولاں دی پوری پابندی رکھدے۔ چشتیہ سلسلے نال تعلق سی ایس لئی موسیقی دا شوق وی سی۔ توہنی بڑے شوق نال سن دے سن۔ قدرت دے نظاریاں نال بڑی محبت سی عمر دا اک وڈا حصہ روہی دے بیاباناں وچ لکھیا۔ پورے اٹھاراں ورہے اوہنے گزارے۔ اوہنے ای لاڑ قوم دی اک ٹیاریاں نال پیار ہو یا جتنہوں اوہ ہوت یاں پتل دے نانواں نال یاد کر دے سن۔

مگل ہتھ زلف ہوت دے پتل دا دلزی پینم
فن تے فکر: خواجه صاحب دے تخلیقی اظہار دی صورت کافی اے۔ آپ نے ایس صنف نوں غزل دا لہجہ دتا۔ اوہناں دے کلام وچ قدرت دے نظاریاں دی عکاسی توں علاوہ بے پناہ ترنم ملدا اے۔ حیاتی دے عام مسئلے تے تصوف دیاں باریکیاں اوہناں اپنی کافیاں وچ انج بیان کیتیاں نیں جے ہر کوئی لطف لیتا اے۔

وحدت الوجود: اوہ وحدت الوجود دے نظریے دے قائل نیں تے تصوف وچ ابن عربی نوں اپنا استاد مندے نیں۔

عارف ابن العربی..... ساڈا ہے استاد

اوہناں نے نواب بہاولپور نوں اپنے دیس وچوں انگریزاں نوں کڈھن لئی انج دنگار یا اے۔

اپنے ملک کوں آپ دسا توں پت انگریزی تھانے
اوہناں دی شاعری وچ تن چیزاں عام ملدیاں نیں۔ عشق محبت قدرتی منظران دا بیان تے تصوف دیاں رمزاں۔

سوز و درد: اوہناں دیاں کافیاں سوز درد تے تاثیر نال بھر پور نیں۔ وچھوڑے دا مضمون بیان کردے نیں تے قاری اتے اک خاص کیفیت طاری ہو جاندی اے۔

میڈی اج کل اکھ پھر کاندی اے
کہیں خبر وصال دی آندی اے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

مولوی غلام رسول عالمپوری

حیاتی: مولوی غلام رسول عالمپوری 1849ء وچ پیدا ہوئے۔ والد داناں مراد بخش سی۔ قوم دے گجرتے موضع عالمپور کوٹلہ (تحصیل دسوپہ ضلع ہوشیار پور) دے رہن والے سن۔ گھر وچ کوئی پڑھیا لکھیا نہیں سی۔ والد صاحب لوکاں دے مال ڈنگر چاندے سن۔ چنانچہ مولوی صاحب نے وی شروع وچ ڈنگرائی چرائے۔

مڈھلی تعلیم: ایہدے نال کجھ تعلیم دا سلسلہ وی جاری رکھیا۔ کجھ عربی فارسی پڑھ لئی۔ عالمپور دے نیڑے اک پنڈ دے پرائمری سکول وچ مدرس بن گئے۔ کجھ ای سال بعد شعر کہن لگ پئے تصوف دل وی طبیعت مائل ہو گئی۔ ملازمت چھڈ کے عالمپور کوٹلہ دی مسجد دے امام مقرر ہو گئے۔ جسے دی نماز پڑھان تے خطبہ دین لگ پئے ایہدے نال نال حکمت دی شروع کر لئی۔

گھرداری: آپ نے دو شادیاں کیتیاں جینہاں وچوں دو دھیاں ہونیاں۔ کہندے نیں پہلی بیوی دی وفات دے بعد آپ دی محبت برادری دی اک کڑی طالع نال ہو گئی۔ محبت عشق دے روپ وچ بدل گئی تے بالآخر نکاح ہو گیا آپ نے شاعری وچ انج ای طالع دا ذکر کیا اے جیویں وارث شاہ بھاگ بھری دا ذکر کردا اے:

اے طالع توں نال اساڈے کیا جھیرا لایا

☆
جس نوں یار وکیندا لہے قیمت ہووس پلے
اس دے جیڈ نہ طالع والا اس دے کرم سولے

وفات: مولوی صاحب پنج مارچ 1892ء نوں ایس دنیا دلوں کھ موڈ گئے تے عالمپور کوٹلہ دے گورستان وچ شیخ طاہر رحمۃ اللہ علیہ دی خانقاہ دے نیڑے ہمیش دی نیند سو گئے۔

فن تے فکر: مولوی صاحب نے احسن القصص (قصہ یوسف زلیخا) توں اڈ "داستان امیر حمزہ"، "چٹھیاں" تے "سکی پنوں" دا قصہ لکھیا۔ داستان امیر حمزہ کئی عمر دی لمبی مثنوی اے۔

قصہ یوسف زلیخا: پنجابی وچ قصہ یوسف زلیخا دا لکھن باروں سب توں ودھیری شہرت مولوی غلام رسول نوں ملی۔ ایہو قصہ فضل شاہ عبدالستار دے پندیرتے از ہر بھیرودی نے وی لکھیا اے۔ فضل شاہ نواں کوئی لفظی تے ہور شعری صنعتاں دے چکر وچ پھس کے رہ گئے۔ مولوی عبدالستار نے ایہو نوں مولویانہ رنگ وچ لکھیا پر عالمپوری نے اس قصے نوں ادب تے داستان گوئی دی نظر نال لکھیا تے فنی تے شعری خوبیاں نال مالا مال کر دتا۔ بے انداز سوز گداز تہذیب لطافت تاثیر شوخی تے روانی اے۔ شعراں آکھے نیں جیویں تیز دریا وگدا لگا آؤندا اے پیا۔

زبان و بیانی: فارسی تے عربی دے لفظاں دی ورتوں ودھیرا اے پر بڑے سلیقے نال۔ منظر کشی بے مثال اے کسے دی زبان دا اکھراو پرانی نہیں جا پدا۔

چہرہ مبارک دی سوز و نی ونی مرکز وچ مدد
تارے درے طوق ہلالوں سورج تاج منور

سوز و گداز: اوہناں کولوں بے انداز سوز گداز پایا جاندا اے جیہڑا دل وچ اتر جاندا اے۔

برہوں ویل مگی وچ دل دے اشکوں پانی پایا
ایہہ ددھ سر چڑھ مگنی درختیں حال سبھا دسایا

سر پایا نگاری: سر پایا نگاری ایڈے سوہنے انداز نال بیان کیتی ہے کہ اکھاں سامنے آجاندا اے ایس نوں بیان کرن لئی تھہیاں تے استعاریاں نوں بڑے سچے انداز وچ درتیاں اے

شکل مبارک یوسف والی ذبح مگنی کر لوکاں
نمین چمکدے تارے واگلوں تیز اوہناں دیا نوکاں

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

استاد عشق لہر

پاکستان بنان دی تحریک وچ جینہاں پنجابی شاعراں نے بھرپور حصہ پایا، اوہناں وچوں اک سرکڑھواں ناں استاد عشق لہر دا اے۔ اوہناں دا اصل ناں چراغ دین سی۔ اوہ 1869ء وچ لاہور دے میاں خوجہ دے گھر پیدا ہوئے۔ اوہ چوہنہ مفتی باقر (لاہور) وچ ریہندے سن۔ استاد عشق لہر نے باقاعدہ تعلیم حاصل نہیں کی تھی۔ لیکن قدرت نے شعری ذوق بہت اچھا دتا ہو یا سی۔ کچھ عرصہ ریلوے کیمرج شاپ وچ ملازمت کر دے رہے تے فیر افریقہ تے بصرہ تیکر روزگار دے سلسلے وچ پھر دے رہے۔ اوہ 1939ء وچ ملازمت توں ریٹائر ہو گئے تے 26 نومبر 1948ء نوں دنیا ولوں اکھاں میٹ گئے۔

استاد عشق لہر جدوں بیرونی دنیا وچ پھر پھرا کے وطن واپس آئے تے اتھے اوس ویلے آزادی دی تحریک زور اں تے چل رہی سی۔ پاکستان بنان دی خاطر برصغیر دے مسلمان سردھڑ دی بازی لارہے سن۔ استاد عشق لہر وی ایس تحریک وچ شامل ہو گئے۔ استاد عشق لہر بڑیاں پرجوش نظماں لکھدے سن۔ اوہناں دے نزدیک شعر کہن دا مقصد ای اپنی قوم نوں جگانا تے اوہنوں برسر عمل کرنا سی۔ چنانچہ اوہناں دے کلام دے کئی مجموعے چھپے نیں۔ مثلاً:

- 1- برطانوی اقبال
- 2- گل تے عاشق
- 3- دامن حضرت یوسف
- 4- پنجابی نظم
- 5- غیرت دا جھگڑا
- 6- نغمہ پاکستان
- 7- عشق دی لہر

استاد عشق لہر باقاعدہ پڑھے نہ ہون دے باوجود شعر کہن وچ بہت تیز سن۔ اوہناں نے سی حرفیاں دی لکھیاں۔ ایہناں وچ بہت سوز و گداز پایا جاندا اے۔ بڑی ٹھیکہ پنجابی درد تے نیں۔

احمد علی سائیں

احمد علی سائیں 1859ء وچ پشاور وچ پیدا ہوئے تے ایسے شہر وچ ای 1937ء نوں ہمیش دی نیندر سوں گئے۔ اوہناں دا تعلق قزلباش خاندان نال سی۔ وڈوڈیرے ایران دے شہر نیشاپور دے وسنیک سن۔ ایہناں دا خاندان کابل آ گیا تے ایس دے بعد فیر ایہناں دے والد صاحب تے تاجی وی پشاور وچ آ دے۔ سائیں ہوراں دی تعلیم واجی جہی سی۔ طبیعت سیما بی سی۔ مزاج دے سخت سن۔ ایسے پاروں ای فردے پھردے راولپنڈی آٹکے تے فیر اتھے دے ای ہو کے رہ گئے۔ وفات دے نیڑے پشاور دوبارہ چلے گئے سن۔ بڑی صبر قناعت والی زندگی گزاری۔ ساری عمر گھر بار دے وخت قفسیاں وچ نہیں پئے۔

احمد علی سائیں فارسی تے پشتو وچ شاعری کر دے سن۔ پنجابی وچ وی طبع آزمائی دا شوق ہو یا تے استاد رمضو دے شاگرد بن گئے۔ اوہناں دی تربیت نے طبیعت نوں ہور موزوں بنادتا۔ چھین چھپان دا اُکا شوق نہیں سی ایس لئی بہت سارا کلام ضائع ہو گیا۔ جو کلام کہندے زبانی یاد ہو جاندا۔ 1921ء وچ پہلی داری اوہناں دا کلام ”سائیں دی بسنت“ دے ناں نال چھپیا۔ وفات توں بعد 1949ء وچ گجرات توں ”ابیات سائیں احمد علی مرحوم“ شائع ہوئی سی۔ ہن لوک ورثہ دے قومی ادارے نے اوہناں دے کلام دا مجموعہ چھاپ دتا اے۔ سائیں ہوراں دی شاعری درویشانہ مزاج دی سی۔ اخلاقی مضموناں دے نال رندی تے مستی دا مضمون وی بنھیا اے۔ پیر فضل گجراتی، مرزا عبدالکریم تے غلام نبی کامل درگے شاعر سائیں ہوراں دے شاگرد سن۔

پیر فضل گجراتی

حیاتی: پیر صاحب دا اصل ناں فضل حسین تے تخلص فضل سی۔ اوہناں دا خاندان حضرت شاہد ولدہ دریائی دی سجادہ نشینی دی نسبت نال پیر اکھواندا سی۔ پیر صاحب یکم جنوری 1896ء نوں گجرات وچ پیدا ہوئے۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

مڈھلی تعلیم: دینی تعلیم مسجد تے دنیاوی تعلیم سکول توں حاصل کیتی اوہناں میٹرک دا امتحان 1917ء وچ گورنمنٹ ہائی سکول گجرات توں پاس کیتا اگلی تعلیم واسطے اسلامیہ کالج لاہور وچ داخلہ لیا پر ماں دی جدائی دے احساس نوں کھ رکھدیاں ہو یاں تعلیم نامکمل ای جھڈ کے گجرات پرت گئے۔ اپنے طور تے مطالعہ جاری رکھیا تے عربی فارسی دی چنگی واقفیت حاصل کیتی۔ 1919ء وچ میونسپل کینیٹی گجرات وچ ملازم ہوئے۔ اوہوں 18 اگست 1951ء نوں میونسپل کلرک دے عہدے توں ریٹائرمنٹ لے لی۔

وفات: پیر صاحب 22 اگست 1972ء نوں اللہ نوں پیارے ہو گئے۔ فقیرانہ مزاج والے آدمی سن۔ بڑے وضعدار تے انسان دوست سن۔ ساری عمر تنگی ترشی وچ نگھ گئی پر بڑی خودداری تے جرأت مندی نال گزاری۔

فن تے فکر: غزلاں دا مجموعہ ”ڈوہنگے پنڈے“ 1963ء وچ چھپیا۔ ایہدے بعد غزلاں تے نظماں دا مجموعہ ”گوراں“ وی چھپیا۔ پیر صاحب دیاں نعتاں دا مجموعہ ”قطبی تارا“ دے عنوان نال پروفیسر حفیظ تائب ہوراس مرتب کر کے 1981ء وچ چھپوا دتا۔ ایہدے اتے حکومت پاکستان نے دس ہزار روپے انعام دتا۔

پیر صاحب نے شروع وچ اردو وچ شعر کہنے شروع کیتے پر میاں محمد بخش مولوی غلام رسول عالمپوری محمد بوٹا گجراتی تے احمد علی سائیں دا کلام پڑھدے سندے پنجابی شاعری دل مائل ہو گئے۔ اوہناں کلاسیکل فارسی غزل دے اثر تھیلے غزل لکھی۔ لیکن اوہ پنجابیت نال وی بھر پور اے۔ اوہناں دے کول بڑا ہنسوز تے درد مند لہجہ اے۔ اوہناں دیاں نعتاں بارے حفیظ تائب لکھدے نیں:

”پیر ہوراس دیاں نعتاں وچ سیرت پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے سدا بہار گل بوٹے وی سن عقیدت تے محبت دیاں مہکاراں وی نیں۔ رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے منصب دا احترام وی اے۔ شاعر تے ادبی قوم دے دکھاں دا اظہار وی اے تے مسلماناں دے کردار نوں سواراں واسطے کئی سبق وی نیں۔“

پنجابی دا حافظ شیرازی: پیر صاحب دے کلام وچ انتاں دا ورد اے۔ اوہناں دی غزل دی لفظی زیادہ فارسی غزل والی اے۔ ساقی، خزانے، خوار، ساقی، گل، بلبل، غار، زخار وغیرہ جیسے لفظ تے فارسی غزل والے پیر صاحب نے خالص انسانی جذبے سوئے ہوئے نیں جیہدی وجہ توں اوہناں دی غزل اوپری نہیں جا پدی۔ فارسی رنگ دی وجہ نال ای اوہناں نوں ”پنجابی دا حافظ شیرازی“ آکھیا جاندا اے۔

میں فریا جنگل نیلے نوں اوہ جبل دریدوں نیڑے سی
اک پانے والے پائیاں سن کچھ پٹھیاں دشاں کیہ دشاں

آشیانیوں فری تے آچیلی سارے چمن اندر زوداد میری!!
ایڈ گلھاں دا ساڑ سی بجلیاں نوں بھلا ہے کیہ سی جائداد میری

نویں لگن تے مٹ جاوے پڑانے
غماں نے میرے غم وڈے ہوئے نیں

عشق تے محبت:

صبا کیوں دن بدن اپنی معطر ہوندی جائدی اے
پتہ لگا اے فجریں سیر نوں سرکار جائے نیں

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر

حیاتی: ڈاکٹر فقیر محمد فقیر 5 جون 1900ء نوں بکلیہ معصوم شاہ گوجرانوالہ وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دے والد دا ناں میاں لال دین سی۔ اوہ کشمیری خاندان نال تعلق رکھدے سن۔ 1857ء دی جنگ آزادی توں بعد اوہ کشمیر توں پنجاب وچ آ گئے۔ کشمیر وچ اوہ حکمت دا کم کردے سن۔ میاں لال

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

دین تے اوہناں دے والد میاں کرم دین جدوں گوجرانوالہ آئے تے اتھے دی اوہناں نے حکمت جاری رکھی اج وی اوہناں دے محلے دا ناں ”حکیمیاں والا“ اے۔

مڈھلی تعلیم: ڈاکٹر فقیر محمد ہوریاں مڈھلی تعلیم اپنے والد دی چھتر چھانوئیں حاصل کیتی۔ نال فلسفہ، منطق، طب وغیرہ دا علم وی حاصل کر دے رہے پر ابے کی عمر دس سن تے والد داسا یہ سرتوں اٹھ گیا۔ اوس ویلے اوہناں دی عمر 13 ورہیاں دی سی اوہناں نوں تعلیم چھڈنی پئی تے روزگار دے سلسلے وچ لاہور آ گئے۔ اتھے اوہناں میڈیکل کالج دی لیبارٹری وچ نوکری کر لئی۔ کچھ چرنو کری کیتی تے فیر گوجرانوالہ واپس چلے گئے تے اپنے جدی پشتی کم یعنی حکمت دی دکان کھول لئی ایسے وجہ نال ادھ ڈاکٹر کہلاؤندے نیں۔ ڈاکٹر صاحب ہوریاں نے کچھ چرنو ٹھیکیداری وی کیتی۔ پر ادھ دے وچ نقصان ہویا تے ٹھیکیداری چھڈ دتی فیر پنجابی ادبی اکیڈمی قائم کیتی۔ ایہدے ذریعے اوہناں نے پنجابی زبان تے ادب دی بے شمار خدمت کیتی۔

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوریاں نے نکی عمر دس ای شعر کہنا شروع کر دتے سی۔ اصلاح واسطے 1914ء وچ فشی محمد ابراہیم دی شاگردی اختیار کیتی تے فیر گوجرانوالہ دے مشاعرے وچ نظماں تے غزلاں پڑھیاں شروع کر دتیاں۔ فیر جدوں لاہور آئے تے اتھے ٹھیکیداری دے نال نال شاعری نوں دی جاری رکھیا۔ تے انجمن حمایت اسلام دے جلسیاں وچ ملی جذبیاں نال بھرپور نظماں پڑھدے رہے پنجابی ادب دی ترقی واسطے دن رات کم کرنا شروع کر دتا۔ اوہناں 1951ء وچ لاہور توں ماہنامہ ”پنجابی“ کڈھیا۔ ایس رسالے دے ذریعے پنجابی ادب نوں ڈھیر ترقی ملی۔

فن تے فکر: ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوریاں نے اپنی شاعری وچ خارجی موضوعات نوں عنوان بنایا اے۔ ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوریاں نوں ایہہ کمال حاصل اے کہ اوہ جس چیز نوں جس طرح دیکھدے اوس نوں اوسے طرح ای اپنی شاعری وچ بیان کرن دی کوشش کر دے سن۔ اوہناں دا اسلوب سادہ ہوندا سی۔ ڈاکٹر صاحب نوں رباعی کہن وچ اک خاص ملکہ حاصل اے۔ اوہناں دیاں رباعیاں دا مجموعہ ”رباعیات فقیر“ پنجابی ادب وچ اک انمول خزانہ اے ایس توں علاوہ اوہناں ”پنج ہادی“ وچ رسول پاک دی سیرت تے چار خلفائے راشدین دیاں حیاتیاں نوں بہت سچے لکھنے انداز وچ بیان کیتا اے۔

لکھتاں: آپ دیاں لکھتاں وچوں ”مہکدے پھل“، ”مواتے“، ”سنکی“، ”پنج ہادی“، ”چنگیازے“، ”رباعیات فقیر“ تے ”صدائے فقیر“ مشہور نیں۔

اردو زبان دے مشہور شاعر ادیب مولانا ظفر علی خان نے ڈاکٹر فقیر محمد فقیر دی کتاب ”مواتے“ دے دیباچے وچ لکھیا اے:

”ڈاکٹر فقیر محمد فقیر نوں شاعری دا ملکہ اللہ تعالیٰ ولوں ملایا اے مولانا حالی مرحوم نے جیہذا کم اپنی شہرہ آفاق تصنیف

”مسدس مدو جزا اسلام“ توں لیا اے اوس طرح دا کم ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ہوریاں نے ”مواتے“ کولوں لیا اے۔“

ڈاکٹر صاحب نے 11 ستمبر 1974ء نوں گوجرانوالہ وچ وفات پائی۔

اج ویکھ دنیا کیہ پئی آکھدی اے بھلاں وانگ تیری ادھ تو قیر نہ رہی
کند ذہن تے پست دماغ آکھن تیرے علم دی تیز شمشیر نہ رہی!
کر دھیان ذرا اُچی شان والے پستی وچ اج تیری نظیر نہ رہی
قوی غیرت دا نام نشان ناہیں تے ادھ دین دی اُلفت فقیر نہ رہی
صد انوس تیری پہلی شان شوکت آوے نظیر نہ اج جہان اندر
پسین کیہ تے ہن کیہ ایں سوچ تے سہی جہانی مار ذرا مگر بیان اندر
(بیٹے ویلے دی یاد)

.....

حکیم شیر محمد ناصر

حیاتی: حکیم ناصر ہوریاں دا اصل ناں شیر محمدی ”ناصر“ تخلص کر دے سن۔ 26 دسمبر 1908ء نوں لاہور وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دے والد دا ناں حکیم
الہ دین سندھی سی۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

مڈھلی تعلیم: حکیم ناصر ہورائے نے مڈھلی تعلیم اپنے والد کولوں حاصل کیتی تے نال قرآن پاک حفظ کرن واسطے اپنے پنڈ دی مسیت وچ بیٹھ گئے بارائے ورہیاں دی عمر وچ قرآن حفظ کیتا تے فیہ طبع کالج وچ داخلہ لین واسطے لاہور آ گئے۔ ایتھوں اوہناں نے حکمت دی سند حاصل کیتی تے چاہ پچھواڑہ مزنگ (لاہور) وچ حکمت دی دکان شروع کیتی تے اخیر ویلے تیکر ایتھے لوکاں دا علاج کردے رہے۔

وفات: حکیم ناصر ہورائے دا 4 جنوری 1972ء نوں انتقال ہو گیا۔

فن تے فکر: حکیم ناصر ہورائے دا شمار پنجابی دے اگے شاعراں وچ ہوندا اے۔ اوہناں نے نو دس ورہیاں دی عمر وچ شاعری کرنی شروع کردتی سی تے پنجابی دے مشہور شاعر استاد فیروز ہورائے نوں اپنا استاد بنایا۔ کئی عمر وچ ای نظمیں تے غزلاں لکھن لگ پئے۔ حکمت دے نال نال پنجابی مشاعریاں وچ ودھ چڑھ کے حصہ لینا شروع کردتا تے بہت چھیتی لاہور دیاں ادبی تے علمی محفلاں وچ چھا گئے۔ اوہناں پنجابی شاعری دی پرانی روایت دے نال نال نویاں سوچاں نوں اپنا کے کلاسیکیت تے جدیدیت دے درمیان اک پل تعمیر کیتا۔ اوہناں قوم دے نئے وڈے مسئلایاں نوں اپنے کلام دا موضوع بنایا تے حقیقت پسندانہ رویاں نوں اپنا کے پنجابی شاعری نوں نویاں سمتاں عطا کیتیاں۔

شونئی دا عنصر: حکیم ناصر دیاں غزلاں وچ شونئی دا عنصر ودھیرا اے۔

ترکے	ترکے	میرا	جبن	میرے	دیہڑے	دڑیا
میرے	دل	دی	دنیا	اتے	سورج	چڑھیا
			☆			
جنا	سوہنا	سی	ادہ	ناصر		
ادنا	سوہنا	دے	گیا	دھوکا		

لکھتاں تے ادبی خدمتاں: حکیم صاحب نے اپنے شعراں وچ بڑی مٹھی زبان استعمال کیتی اے۔ حکیم صاحب ”پنجابی ادبی سوسائٹی“ ادارہ پنجابی زبان ”ادارہ پنجابی رنگ“، ”پنجابی ادبی لیگ“، ”پنجابی ادبی بورڈ“ وغیرہ تنظیمیں اداریاں تے تحریکاں دی چند جان سن۔ اوہناں دیاں نظماں غزلاں تے گیتاں دا مجموعہ ”سجرا سورج“ 1961ء وچ چھپیا سی۔ ایس توں علاوہ ”اپنی بولی اپنا اصلا“ اک کتاب چھاپی سی۔ حکیم ناصر کوئی پنجابہ ورہیاں تیکر پنجابی شاعری دے آسمان اتے اک روشن تارے وانگن چمکدے رہے۔

حسن و عشق:

جناں دی گلی ہر ویلے
میلے لگدے رہن گے عاشقاندے
جاناں دیتاں جہاں نے حسن پچھے
سدا جگ نوں اوہناں تے مان رہے گا
حسن ڈھلدا ڈھلدا ڈھل جاسی
عشق، عشق ہے سدا جوان رہے گا

درد و سوز تے اکلا پیا: اوہناں دی شاعری وچ اکلا پے دا درد و سوز پایا جاند اے۔

دائِم اقبال دائِم

دائِم دا اصل ناں محمد اقبال سی۔ دائِم اوہناں دا تخلص سی۔ 1909ء وچ ضلع منڈی بہاؤ الدین دے اک پنڈ وائو وچ پیدا ہوئے۔ والد دا ناں غلام محمد سی۔ دسویں جماعت تک پچھنے تے گھریلو حالات پاروں تعلیم جاری رکھنی اوکھی ہو گئی۔ چنانچہ اپنے والد نال کھوہ کدھن دائِم شروع کردتا۔ شاعری وچ کسے کولوں اصلاح نہیں لئی۔ فکری حوالے نال مولانا روم تے علامہ اقبال کولوں متاثر ہوئے۔ ایہدا اندازہ اوہناں دی شاعری توں بخوبی ہو جاند اے۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

1936ء وچ اوہناں نوں علامہ اقبال نال ملاقات کرن دا شرف حاصل ہويا۔ پاکستان دی تحریک فُری تے دائم نے اوہدے وچ اپنے قلم نال حصہ پایا۔ پنڈ پٹہ جاندے تے اپنی روح پرورش شاعری نال لوکاں دے دل جت لیندے۔ 13 اکتوبر 1983ء نوں وفات پائی۔ اپنے پنڈ وچ وچ ای دفن ہوئے۔

دائم بڑے پُر گوشتا سن۔ جس موضوع تے چاہندے بڑی سہولت نال نظم لکھ دیندے سن۔ اوہناں دیاں کتاباں دی تعداد 77 اے۔ خاص خاص کتاباں دے ناں ایہہ نیں: سوئی مہینوال، ہیر سیال، مرزا صاحبان، ابراہیم ادم، تعبیر یوسف قصص الحسنین، لیلیٰ مجنوں، ترجمہ مشنوی بوعلی قلندر، سیف الملوک، پنجابی سہاگ، پریم راگ، شاہنامہ کربلا، شکوہ پاکستانی، جواب اسانی، سوئی سرکار پاک شمشیر تے یتیم سہی۔

اوہناں دے قصہ سوئی تے شاہنامہ کربلا نوں سارے پنجاب وچ بڑی شہرت ملی اے۔ دائم جذبہ نگاری، منظر نگاری تے مکالمہ نگاری غضب دی کردے نیں۔ اوہناں دے قصیاں دا ہر واقعہ پڑھدیاں انج لکھدا اے جیویں اوہ واقعہ اسیں آہیاں اکھاں نال دیکھ رہے آں۔

شریف کنجاہی

حیاتی: پروفیسر شریف کنجاہی ہوراں دا اصل ناں محمد شریف اے اوہناں دی پیدائش گجرات دے اوس قصبے (مکجاہ) وچ ہوئی جتھے فارسی دے مشہور شاعر غنیمت کنجاہی ہوئے نیں ایس واسطے آپ شریف کنجاہی دے ناں توں ای مشہور ہوئے۔ شریف کنجاہی 13 اکتوبر 1915ء نوں پیدا ہوئے۔ اوہناں دے والد دا ناں مولانا غلام محی الدین کی جیہڑے کنجاہ وچ درس تدریس داکم کردے سن تے اک درویش صفت عالم سن۔

مڈھلی تعلیم: شریف کنجاہی ہوراں نے مڈھلی تعلیم اپنے والد کولوں تے دسویں تک تعلیم کنجاہ دے ہائی سکول توں حاصل کیتی۔ فیروز میندار کالج وچ داخلہ لے لیا پر کچھ گھریلو مجبوریاں پاروں ایف اے توں اگے تعلیم حاصل نہ کر سکے تے محکمہ تعلیم وچ نوکری کر لئی تے کنجاہ دے اک ہائی سکول وچ پڑھانا شروع کیتا۔ ملازمت دے دوران اعلیٰ تعلیم ول دھیان دتا۔ چنانچہ اوہناں نے پرائیویٹ طور تے بی اے فیوٹیم اے اردو تے ایم اے فارسی دے امتحان پنجاب یونیورسٹی توں پاس کیتے۔ ایس توں بعد اوہ لکچرار مقرر ہوئے۔

درس و تدریس: 1971ء وچ جدوں پنجاب یونیورسٹی وچ ایم اے پنجابی دیاں کلاساں شروع ہوئیاں تے شریف کنجاہی ہوراں دا تبادلہ ایتھے ہو گیا۔ 1977ء تک ایم اے پنجابی دے طالب علمان نوں پڑھاندے رہے۔ پنجاب یونیورسٹی توں فارغ ہون توں بعد کچھ چر مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد وچ ملازمت کیتی۔ اوتھے اوہ ”اردو زبان“ رسالے دے ایڈیٹر رہے۔

فن تے فکر: شریف کنجاہی ہوراں نے پہلاں پہل اردو شاعری کیتی فیروز کنجاہی وچ شعر کہنا شروع کیتے۔ اوہناں نے پنجابی وچ غزلاں تے نظماں لکھیاں نیں۔ روایتی تے پابند نظماں لکھن دی بجائے نویں پنجابی نظم نوں متعارف کروایا۔ شریف کنجاہی ہوراں نوں جدید پنجابی نظم دا موڈھی آکھیا جاندا اے۔ اوہناں دی زبان سادہ تے عام فہم ہوندی اے۔ اپنی شاعری وچ جتھے نویاں قدراں نوں جی آیاں نوں آکھدے نیں اوتھے اوہ پرائیاں قدراں نال وی محبت کردے نیں۔

لکھتاں: شریف کنجاہی ہوری دنیا توں امیری غریبی دا فرق ختم کر کے محبت تے بھائی چارے دی فضا دیکھنا چاہندے نیں۔ اوہناں دی پنجابی شاعری دا پہلا مجموعہ ”جگراتے“ اے۔ ”جھاتیاں“ پنجابی دی پہلی تنقیدی کتاب اے جس دے وچ جدید سماجی تے نفسیاتی نظریات نوں پنجابی ادب وچ متعارف کروایا اے۔ اوہناں نے کئی کتاباں دا پنجابی وچ ترجمہ وی کیتا اے۔ جس دے وچ علامہ اقبال دی کتاب ”جاوید نامہ“ دا پنجابی وچ ترجمہ سرفہرست اے۔ ایس توں علاوہ علامہ اقبال دیاں کتاباں ”علم الاقتصاد“ تے ”خطبات اقبال“ دا وی پنجابی وچ ترجمہ کیتا اے۔ بابا فرید ہوراں دے ”شلوکاں“ دا اردو وچ ترجمہ کیتا ”پنج سورہ“ دا پنجابی وچ ترجمہ کیتا۔ اوہناں نے ”اکادمی ادبیات“ دلوں پنجابی شاعران دے منتخب کلام نوں اردو نظم دی صورت وچ لکھیا۔ قرآن مجید دا وی پنجابی ترجمہ کیتا اے۔ شریف کنجاہی ہوراں دا قابل تحسین کارنامہ اے۔ اوہناں دا پنجابی ادب تے پنجابی بولن والیاں اتے ایہہ بہت وڈا احسان اے کہ اوہناں نے فارسی رسم الخط وچ پنجابی دی پہلی ”ڈکشنری“ لکھن دا کارنامہ وی سرانجام دتا اے۔ اوہناں دا بہت تفصیلی انٹرویو خالد ہمایوں نے ”ویر توں کنجاہ وائیں“ دے ناں نال کتابی صورت وچ چھاپ دتا اے۔ اوہناں دے دو اردو شعری مجموعے نیں: ”پیاں کا صحرا“ تے ”ستارہ سحری“۔ پنجابی وچ ”جگراتے“ توں بعد دوسرا شعری مجموعہ ”اوڑک ہوندی لو“ دی چھپ گیا اے۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

پنجابی دی جھلک: اوہناں دی شاعری وچ پنجاب دی جھلک نظر آؤندی اے۔ پنڈت دوسپے دی خوشبو آؤندی اے۔
جنگ توں نفرت: شریف کجا ہی انسان نال پیار کردے نیں ایس لئی اوہ جتوں نفرت کردے نظریں آؤندے نیں۔ جیہڑا اظہار اوہ اپنی شاعری وچ اچ کر دے نیں،

جنگاں	مڑ	چھڑیاں	کے	تھڑیاں
توماں	مڑ	بھڑیاں	کے	بھڑیاں

عارف عبدالمتمین

حیاتی: عارف المتمین ہوری یکم مارچ 1923ء نوں امرتسر وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دے والد داناں خولہ عبدالمحمید سی جیہڑے تجارت کردے سن۔
عارف ہوری جوانی تیکر امرتسر رہے تے فیر 1947ء دی دنگ توں بعد ہجرت کر کے لاہور آ گئے۔ لاہور وچ اوہ چشتیہ ہائی سکول کرشن نگر وچ استاد مقرر ہو گئے۔ ایہدے نال نال اوہ ادبی رسالیاں وچ لکھدے وی رہے تے بعض رسالیاں دے مدیر وی رہے۔ ایس دوران اوہناں نے ایم اے اسلامیات کیتا تے ایم اے اوکالج (لاہور) وچ اسلامیات دے پروفیسر مقرر ہوئے۔ ریٹائرمنٹ توں بعد کجھ عرصہ جناح اسلامیہ کالج وچ اسلامیات دا مضمون پڑھاندے رہے۔

فن تے فکر: عارف ہوریاں نے کئی عمر وچ ای شعر کہنے شروع کر دتے سن۔ امرتسر دے اردو اخباراں وچ اوہناں دیاں نظماں 'غزلاں چھپیاں رہیاں۔ قیام پاکستان توں بعد اوہ لاہور دے رسالے "ادراک"، "ادب لطیف"، "سوریا" تے "جاوید" دے وی مدیر رہے۔ پنجابی وچ اوہناں دی شاعری دا مجموعہ "اکلا پے داماسفر" اپنے خاص اسلوب پاروں پنجابی دی جدید شاعری وچ اک نویں تھان رکھدا اے۔
اچ دے فرد داؤڈا الیہ اکلا پا اے۔ عارف ہوریاں ایس احساس دی بڑی سن موٹی تصویر کشی کیتی اے۔ اوہ اک سچے تے سچے فنکار نیں۔
اوہ اپنے شاعری وچ اک اچے فنکار جا پدے نیں جنہوں اک اچھی دنیا دے قیام دی شدید خواہش اے جتھے ہر بندہ دو بے دادر دی ہووے۔ انصاف، محبت تے بھائی چارہ ہووے۔ دوسرے شعری مجموعے داناں "خوشبو داسفر" اے۔

میں جنگل وچ کلم کلا

میرے چار چوہیرے رکھ

رکھاں نال کیہ دکھڑے پھوللاں

ایہناں نوں کیہ میری سار (میں جنگل تے رکھ)

☆

میرے	تن	تے	داغ	نہ	دھبا	ایںویں	میں	شرمانواں	کیوں
دن	سوئے	کپڑے	پاکے	اپنا	آپ	لکانواں	کیوں		
وچڑے	جناں	دا	غم	عارف	میں	کیوں	بھل	سکدا	ہاں
جس	نے	مینوں	کندن	کیتا	میں	اگ	بجھانواں	کیوں	

عارف عبدالمتمین دی کتاب "پرکھ پڑچول" نوں پنجابی تنقیدی ادب وچ اک خاص علمی داد دھا اے۔

لکھتاں: اوہناں دے کئی اردو شعری مجموعے نیں۔ سفر کی عطا، چراغ کا گھاؤ، درتچے اور صحرا، مٹی کی پکار، آتش سیال، صلیب غم تے بے مثال (نعتاں)۔ اردو تنقیدی کتاب "امکانات" اے۔

رشتیاں دے جھلکارے: اوہناں دی شاعری وچ پیار و محبت دے جذبے جھلکاوے پاؤندے نظریں آؤندے نیں۔ جیہڑا اوہناں دی شاعری نوں حقیقی حیاتی دے نیزے لیاندا اے۔
اچ دی سفنے دے وچ آکے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

میرا متھاجم کے مینہوں آکھدی اے
اٹھ دے پتر اپنے کھیت نوں پانی لالے
میری بھین دے سرتے جی پاندیاں ہو یاں کہندی اے
اٹھنی دھے چرھ کت لے

درد و سوز: اوہناں دے نیہڑے درد و سوز و چھوڑا بندے نوں کندن کردا اے۔

احمد راہی

حیاتی: احمد راہی 12 نومبر 1923ء نوں امرتسر وچ پیدا ہوئے۔ والد داناں خواجہ عبدالعزیز سی تے اوہ امرتسر وچ شالاں دا کم کردے سی۔ ماپیاں نے احمد راہی داناں غلام احمد رکھیا لیکن مرشد نے ایہہ ناں بدل کے خورشید احمد رکھیا لیکن ادبی حلقیاں وچ احمد راہی دے ناں توں مشہور ہوئے۔

مڈھلی تعلیم: 1946ء وچ اوہناں نے امرتسر توں میٹرک دا امتحان پاس کیا تے فیر ایم اے او کالج امرتسر وچ داخلہ لے لیا۔ اے جے انٹر میڈیٹ دے دو بے سال وچ سن تے آزادی دیاں تحریکاں وچ حصہ لینا شروع کردتاں دن ایس وجہ ناں پلس پلر کے لے گئی تے کالج والیاں نے اوہناں نوں کالج توں کڈھ پھڑیا۔ پڑھاٹی پھڑی تے والد دے ناں شالاں وچن دا کاروبار شروع کیا۔ 1947ء وچ اوہ کلکتے وچ سن۔ ونڈ توں بعد لاہور آ گئے۔ کچھ چرتی پسند تحریک دے رسالے ”سوریا“ دے مدیر رہے تے 1954ء وچ فلمی دنیا دا رخ کیا تے فلمی گانے لکھنے شروع کردتے۔

موڈی شاعری: احمد راہی ہوری پنجابی دی نوں نظم دے موڈھی شاعراں وچوں نیں۔ اوہناں نوں شاعری ورثے وچ ملی کیوں جے اوہناں دے سکے مامے صادق امرتسر دے اک مئے پر مئے شاعر سن۔ اوہناں دی صحبت وچ احمد راہی ہوراں نے شعر کہنے شروع کردتے سن۔ اوس ویلے اوہ اردو وچ شاعری کر دے سن پر پاکستان جنم مگروں اوہناں نے پنجابی وچ شاعری کرنی شروع کردتی۔ اوہناں دیاں پنجابی نظماں دا مجموعہ ”ترجمن“ پاکستان توں علاوہ مشرقی پنجاب (انڈیا) وچ گورکھی اکھراں وچ کئی وار چھپ چکیا اے تے ایس کتاب دی وجہ ناں احمد راہی نوں انعام دی ملیا اے۔

احمد راہی دیاں نظماں دے وچ سائہاں وچھوڑے ہجر تے درد دا بڑا ڈوہنگھا اظہار ملدا اے۔ اوہناں دیاں نظماں نوں پڑھ کے پتہ لگدا اے کہ اوہناں نے حیاتی نوں کناں نیڑے ہو کے دیکھیا اے تے اوہناں نوں حیاتی دے بڑے وسیع تجربے حاصل نیں۔
لوک گیت دا تھر: احمد راہی کول پنجاب دے لوک گیتاں دا ڈوہنگھا شعور اے۔ اوہناں نے قویں طرز احساس ناں گیت لکھے نیں۔ اوہناں وچ لوک گیتاں والا درس بے ساختگی تے کوہما اے۔ دروتے سوز انتاں دا اے۔

رکھلی کلیر دی نی ککھی کلیر دی
چھلاں پکی مار دی جوانی جی ہیر دی
پکاں دی جالی وچوں جھاک دیاں کہانیاں
پانیاں تے اگاں دیاں کھڈیاں نے پرانیاں
راہواں وچ ٹھڈے کھان نظراں نماں
تاب نہیوں جھلی جان دی تیرے ڈنگے چیر دی
رکھلی کلیر دی.....

☆

احمد راہی نے مایہ دی آکھے نیں:

کڈھے ڈب گئے نہراں دے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

تیرے میرے پیار دیاں اج چڑھ سکیاں لہراں دے
ایہہ چھوٹیاں راتاں دے
عمران مک جاناں نہیں مکیاں باتاں دے
پنجاب دے جھلکارے: احمد راہی شاعری دج پنجابی دے جھلکارے نظریں آؤندے نیں۔ پنجاب دی لوکائی دج امباں دیاں بویاں نوں بورگنا شروع ہوندا اے۔ ایس نوں بہار آؤن دی علامت سمجھیا جاند اے۔
درد و سوز: احمد راہی کول اپنی ذات دادر دجیں اے سگوں اپنے آئے دوالے دیاں دکھاں تے پیڑاں دادر دے۔
آزاد نظم: پنجابی دج آزاد نظم دار و اج نیں سی پنجابی آزاد نظم نوں چنگا نہیں سمجھیا جاند اسی۔ اہدوں احمد راہی نے آزاد نظم نوں اپنے قلم راہیں پنجابی دج بھرواں مقام دتا۔

باقی صدیقی

حیاتی: باقی صدیقی ہوراں دا اصل ناں محمد افضل سی۔ اوہ 1909ء دج پنڈ سہام (ضلع راولپنڈی) دج پیدا ہوئے۔ والد دا سایہ چھیتی ای سرتوں اٹھ گیا۔
مڈھلی تعلیم: باقی ہوراں نے مڈھلی تعلیم اپنے پنڈ توں حاصل کیتی فیر میٹرک دا امتحان ٹیکسلا دے گورنمنٹ ہائی سکول توں پاس کیتا۔ گھریلو مجبوریوں دی وجہ ناں اگے تعلیم جاری نہ رکھ سکے تے اک پرائمری سکول دج مدرس لگ گئے۔ کچھ چر بعد نوکری بھڑکے مہنتی چلے گئے تے او تھے فلماں دج گیت تے مکالمے لکھن لگ پئے۔ جدوں فلمی دنیا توں دل بھر گیا تے فوج دج نوکری کر لئی کچھ چر مگروں ایم ای ایس دج کلرک دی نوکری کر لئی۔ 1949ء تیکر مختلف محکمیاں دج کم کیتا تے فیر راولپنڈی دے اک رسالے ”راہ و منزل“ دی ایڈیٹری کیتی تے نال ریڈیو پاکستان واسطے فچر تے ڈرامے وی لکھنے شروع کردتے۔ اپنے وطن پاکستان نال بڑی محبت کردے سن۔
وفات: ڈھاکے دج پاکستانی فوج دے ہتھیار سٹن دی خبر سنی تے دل دادر دے پے گیا۔ دوجی واری شیخ مجیب الرحمن دی رہائی دی خبر سن کے اکا ای دل ہار گئے۔ تاریخ وفات 8 جنوری 1972ء اے۔
فن تے فکر: باقی ہوراں دی شاعری دلچسپ پوٹھو ہاری اے۔ ایس لہجے دج بڑی مٹھاس ہوندی اے۔ باقی صدیقی ہوراں نوں پوٹھو ہاری لہجے دا نمائندہ شاعر ہون دا اعزاز حاصل اے۔ اوہناں نے اپنی شاعری دج پوٹھو ہار دے پنڈاں دی حیاتی دیاں بڑیاں من کھجویاں تصویراں پیش کیتیاں نیں۔ وسیع سبزہ زار وادیاں، مٹھے پانی دے چشمے، تھوڑے دے سینکاں دیاں خستیاں سدھراں تے خوشیاں نوں اپنی شاعری دا موضوع بنایا اے۔ اوہناں نوں زبان اتے مکمل عبور حاصل سی۔ باقی صدیقی ہوری پنجابی توں پہلاں اردو دج شعر کہندے سن عموماً چھوٹی بحر دی غزل کہندے۔
لکھتاں: اوہناں دے پنج اردو مجموعے ایہہ نیں:

- 1- دار و رسن
- 2- جام جم
- 3- زخم بہار
- 4- بار سفر
- 5- عتقی ویر چراغ جلا

پنجابی دج اوہناں دے دو مجموعے چھپ چکے نیں: ”زخمی پیار“ تے ”کچھ گھڑے“۔
باقی ہوراں نوں شاعری دج ایہہ کمال حاصل سی کہ اوہ لکھی نظم دج دویاں دویاں تے ڈونڈ نکھیاں ڈونڈ نکھیاں گھاں کہہ جاندے سن۔
جیویں اوہناں دی نظم ”بڑھاپا“ اے:
گڈی لکھ گئی
تے پچھے رہ گیا
بھاں بھاں کرناٹیشن

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

تے شاں شاں کرنے کن

آزادی دے چا ہوان: اک نظم ”آزادی“ اے۔ آزادی دے جذبے دی طاقت دس لئی کرناں سو ہنار مزید انداز ورتیا اے:

اُچیاں کندھاں

ڈک نہ سکے

پھلاں نی خشبو

منیر نیازی

حیاتی: منیر نیازی ہوریاں دا اصل ناں منیر احمد اے پر ادبی دنیا وچ منیر نیازی دے ناں توں اپنی پہچان رکھدے نیں۔ 9 نومبر 1928ء نوں خان پور ضلع ہوشیار پور وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دے والد داناں فتح محمد خان نیازی سی۔

مڈھلی تعلیم: مڈھلی تعلیم اوہناں ہوشیار پور توں حاصل کیتی تے فیر مختلف شہراں سرینگر، بہاولپور تے جالندھر وچ پڑھدے رہے۔ اوہناں بی اے میکر تعلیم حاصل کیتی تے 1947ء دی ونڈ توں بعد ہجرت کر کے ساہیوال آ گئے۔ اوتھوں اک رسالہ ”سات رنگ“ کڈھیا۔ ایس دوران اوہ ساہیوال دیاں علمی تے ادبی مجلساں وچ اپنی پہچان کروا چکے سن۔ کجھ چمکروں رسالہ بند ہو گیا تے منیر نیازی لاہور آ گئے اوہناں فلمی سٹوڈیو وچ کام کئے لکھنے شروع کیتے تے فلم ”شہید“ دے گانیاں دی وجہ نال شہرت پائی۔ گیت لکھن دے نال نال اوہناں کتاباں چھاپن دا کم شروع کیتا پر تجربہ نہ ہون دی وجہ نال نقصان ہو یا تے فیر اک اخبار وچ نوکری کیتی۔

منیر نیازی پنجابی ادب دا اوہ اچا شاعر اے جس دی شہرت پاکستان توں علاوہ انڈیا، بنگلہ دیش، امریکہ، عرب ممالک تے جتھے جتھے پنجابی بولن تے پڑھن والے موجود نیں اپڑ چکی اے۔

علامت نگاری دا شاعر: منیر نیازی ”مہجری“ دا شاعر اے اوہدی شاعری وچ سب ’جن خون‘ چڑیل وغیرہ علامتاں دا استعمال بہت زیادہ اے۔ اوہناں نے اپنی شاعری وچ سماجی روگاں لئی چڑیاں، بھوتاں تے جاناں دیاں علامتاں لیاں دیاں نیں۔

گھر دیاں کندھاں اتے دس چھٹاں لال پھوار دیاں
اوی راتیں بوہے کھرکن ڈیاں چیکاں مار دیاں

خوف دی فضاء: اوہناں دی شاعری وچ خوف دی فضاء اے۔ اوہناں نے اپنی شاعری وچ ڈرتے خوف دے ذریعے ساڈے زوال پذیر سماج دی نشاندہی کیتی اے۔ خوف نے دہشت دیاں ایہہ شکلاں دراصل نویں سرمایہ داری نظام دیاں استحصالی طاقتاں نیں۔

منیر نیازی جس ویلے اپنے معاشرے لئی آسبی ماحول دا استعارہ لیاؤندے نیں تے بعض لوک اوہناں نوں ڈریا سہیا بندہ سمجھدے نیں۔ حالانکہ اوہ خوف تے دہشت دا ماحول دس کے ساڈے دلاں وچوں خوف کڈھنا چاہندے نیں۔

اردو دے علاوہ تن پنجابی شعری مجموعے نیں: ”سفر دی رات“، ”چار چپ چیزاں“ تے ”رستہ دس والے تارے“۔ اوہناں دی اک نظم اے ”شہر دے مکان“، جیہدے وچ اوہ اج دی شہری زندگی دا نقشہ آج کچھدے نیں:

اپنے ای ڈرتوں

جڑے ہوئے نیں

اک دوہے دے نال

☆

ڈرتے خوف:

دردے اپنے
مینہ ای
وچ پرچھانویں
کریا کولوں
جانواں دل
رات نوں
سی بہت ڈراون
ای والی
کالی

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

شاں شاں کردے رکھ پھیل دے انھیاں کردیاں داواں
اوس رات تے بوجے لوکی بھل گئے گھر دیاں راہواں
(سفر دی رات)

حقیقت پسندانہ رنگ:

کچھ کچھ کچھ کچھ
انج دی غم دا طوق دی عالم دی سن
محل دج دے لوک دا شوق دی دی سن
شہر دے مرن دا شوق دی دی سن

انور مسعود

حیاتی: ناں محمد انور اے پر ادبی دنیا دج انور مسعود دے ناں توں اپنی پہچان رکھدے نیں۔ انور مسعود ہوری 8 نومبر 1935ء نوں گجرات دج پیدا ہوئے۔ محمد عظیم اوہناں دے والد دا ناں سی۔

مڈھلی تعلیم: محمد عظیم ہوری 1941ء دج لاہور آ گئے تے انور نے مڈھلی تعلیم لاہور توں حاصل کیتی۔ 1947ء دج جدوں ملکی ونڈ دے ہنگامے شروع ہوئے تے محمد عظیم ہوری اپنے مہربانوں دوبارہ گجرات واپس لے گئے محمد انور ہوراں نے زمیندار کالج گجرات توں بی اے دا امتحان پاس کیتا تے 1961ء دج اورینٹل کالج توں ایم اے فارسی دا امتحان پاس کیتا ایم اے فارسی دج اوہناں نوں گولڈ میڈل ملیا۔ 1964ء دج اوہ لیکچرار ہو کے کچھ جے کیسبل پور چکوال تے تلہ گنگ دج پڑھاندے رہے اچ کل اوہ گارڈن کالج راولپنڈی دج پڑھا رہے نیں۔

فن تے فکر: انور مسعود ہوراں نے بچپن توں ای شاعری کرنی شروع کر دتی سی اوہناں دے تایا عبداللطیف عارف ہوری تے اوہناں دی نانی کرم بی بی عاجز شعر آ کھدے سن تے اوہناں دے ویکھا دیکھی انور نے دی شعر کہن شروع کر دتے۔ انور پنجابی دے اچے مزاحیہ شاعر نیں اوہناں دیاں نظماں دے مجموعے ”میلا اکھیاں دا“ نوں راسخ زگلڈ دلوں انعام مل چکیا اے۔ انور مسعود ہوری اک سچے شاعر ہون دے نال نال ملتسار تے ہنس مکھ انسان نیں۔ اوہ دوستاں تے لوکاں دے غم نوں اپنا غم جاندے نیں تے اوہ اوہناں دے دکھاں نوں اپنا دکھ جان کے اوہناں نوں خوش رکھن دی کوشش کردے نیں۔ دنیا دے دڈے دڈے سیانے دانشور ایہہ کہندے نیں کہ دنیا دکھاں دا گھر اے تے ایس دھی دنیا دج جے کوئی بندہ کسے نوں خوش رکھدا اے تے اوہ بندہ دنیا دا عظیم انسان اے۔ انور مسعود ہوراں نے نظماں دے ذریعے بڑی خوش اسلوبی نال ساہنوں برے رویے چھڈ دین دی راہ دکھائی اے۔ اوہناں دا اک نواں شعری مجموعہ ”ہن کیہ کرینے؟“ وی چھپ گیا اے۔

انور مسعود ہوراں دی ساڈی دتوں دی ادج نچ اتے دی ڈوٹھی نظر اے۔ اوہناں حکمران طبقیاں دے اوہناں ہتھکنڈیاں نوں دی موضوع بنایا اے جیہناں نال اوہ بے بس عوام نوں لاریاں تے طفل تسلیمیاں دج پائی رکھدے نیں۔ اوہناں دیاں نظماں ”انارکلی دیاں شانیں“ تے ”چاے تے لسی دا جھگڑا“ ساڈے سماج دیاں تلخ حقیقتاں دیاں ترجمان نیں۔ غزل دے کچھ شعر دیکھو:

☆
سب نے اپنی ہنجو مالا کلم کلیاں چینی اے
کندھاں بھانویں سانجھیاں ہودن پیڑ تے آپو اپنی اے
قدرت دا دی بندیاں دے نال مانواں دالا لیکھا اے
چھڑ چاہڑ کے نوں چننا چنڈ کے نوں ٹھنی ٹھنی اے
